

ผู้นำที่แท้
มรรควิธีของเล่าจื๊อ

ฉบับกะทัดรัด

ผู้นำที่แท้ มรรควิธีของเล่าจื๊อ ฉบับกะทัดรัด

ประชา หุตานูวัตร เขียน

พจน์ กริชไกรวรรณ บรรณาธิการ

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

ประชา หุตานูวัตร

ผู้นำที่แท้ มรรควิธีของเล่าจื๊อ ฉบับกะทัดรัด.--นครปฐม : โครงการผู้นำแห่งอนาคต ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, 2557.

84 หน้า.

1. ผู้นำ. 2. ภาวะผู้นำ. I. พจน์ กริชไกรวรรณ, บรรณาธิการ. II. ชื่อเรื่อง.

658.4092

ISBN 978-616-279-544-2

ISBN 978-616-279-544-2 สงวนลิขสิทธิ์ © 2557

พิมพ์ครั้งแรก สิงหาคม ๒๕๕๗ จำนวน ๑,๕๐๐ เล่ม

ราคา ๑๔๐ บาท

จัดพิมพ์โดย

โครงการผู้นำแห่งอนาคต

ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล

๙๙ อาคารประชาสังคมอุดมพัฒน์ ชั้น ๔

ถนนพุทธมณฑลสาย ๔ ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทรศัพท์เคลื่อนที่ ๐๙๒-๔๓๗-๔๑๘๖

โทรศัพท์ ๐๒-๔๔๑-๕๒๒๒ โทรสาร ๐๒-๔๔๑-๕๒๒๓

อีเมล opleadership@mahidol.ac.th เว็บไซต์ <http://www.ce.mahidol.ac.th/leadership>

เฟซบุ๊ก <https://www.facebook.com/leadershipforthefuture2014>

สนับสนุนการจัดพิมพ์โดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ

ประสานงาน

กฤษกร วงษ์ศรีษะ คัดดีลีนี้ เอเมะศิริ

รูปเล่ม/ผลิต

สำนักพิมพ์กุสยแดด <ipote2512@gmail.com>

พิสูจน์อักษร

พจน์ กริชไกรวรรณ

ภาพปก/ภาพประกอบ

ประชา หุตานูวัตร

แบบปก

วรมันต์ โสภณปฏิมา

พิมพ์ที่

บริษัท วี. พรินท์ (1991) จำกัด

ผู้นำที่แท้

มรรควิธีของเล่าจื๊อ

ฉบับกะทัดรัด

ประชา หุตานุกัฏ

ผู้นำแห่งอนาคต
Leadership for the Future
Ethical • Collective • Transformative

สสส
สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การสร้างเสริมสุขภาพ

竹八景

สารบัญ

๗	คำปรารภ
๑๑	๑. บทนำ : ผู้นำที่แท้คือใคร
๓๗	๒. เต้าและการเข้าถึงเต้า
๔๕	๓. เต้ากับหลักปฏิบัติตามครรลองแห่งเต้า
๗๙	๔. บทตาม : วิธีอมตะสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์
๘๓	หนังสืออ่านประกอบที่สำคัญ

竹
子
畫
一
川

คำปรารภ

ผมแปลคัมภีร์เต๋าเต็กเก็ง และเรียบเรียงหนังสือเรื่องผู้นำที่แท้ มรรควิธีของเล่าจื้อ จากการตีความคัมภีร์นั้นเสร็จและตีพิมพ์ออกมาเป็นเล่มโดยสำนักพิมพ์เสมสิกขาลัย และสำนักพิมพ์สวนเงินมีมา เมื่อปี ๒๕๔๘ ผมใช้เวลาใคร่ครวญและแปลอยู่หลายรอบรวมเวลาประมาณ ๕ ปี โดยใช้ต้นฉบับภาษาอังกฤษหลายสำนวนเป็นหลัก ตั้งแต่ปี ๒๕๕๗ รองศาสตราจารย์ ดร.อนุชาติ พวงสำลี ได้ขอให้ผมเขียนเรื่องนี้เป็นฉบับกะทัดรัด เป็นความเรียงราว ๓๐ หน้า เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของโครงการผู้นำแห่งอนาคต ผมรับทำด้วยความยินดี เพราะเป็นงานที่ผมรัก และเป็นโอกาสได้ทบทวนเรื่องสำคัญที่เคยเขียนมา และกล่าให้กระชับขึ้น เนื่องจากงานในกรุงเทพฯ รัดตัว และหาเวลาเขียนได้ยาก จึงหว่าเหมาะผมได้มาพักที่ชุมชนนิเวศฟินด์ฮอนช่วงที่ลูกปิดเทอมพอดี จึงมีเวลาทำงานนี้ได้อย่างปลอดโปร่งและเสร็จสิ้นตามตั้งใจ

วันคืนหมุนเวียนเปลี่ยนผันวิถีชีวิตและเรื่องราวเปลี่ยนแปลงตามเหตุปัจจัยหลายอย่าง นอกเหนืออำนาจการควบคุมของปัจเจกบุคคล ผมพอใจที่ได้กลับมาอ่านเรื่องที่ตัวเองเขียนไว้เมื่อเกือบสิบปีที่แล้ว และมีโอกาสได้เรียบเรียงใหม่ให้กระชับรัดดอง ทั้งได้ปรับเปลี่ยนเนื้อหาบางอย่างที่เห็นต่างจากเดิมออกไปด้วย แม้ประเด็น แก่นสารสาระจะคงเดิมก็ตาม โดยตัดตัวบทเต๋าเต็กเก็ง ๘๑ บทและประวัติความเป็นมาต่างๆ ออกไป

ท่านที่สนใจกรุณาหาอ่านได้จากฉบับเต็มดังกล่าว ขอขอบคุณอาจารย์อนุชาติ พวงลำลี ที่ได้ชวนเชิญให้ได้กลับมาทำงานชิ้นนี้อีกครั้ง ขอขอบคุณเจน ราชบาล ที่ได้ใช้บ้านพักพิงที่ฟินด์ฮอนและอำนวยความสะดวกทุกประการให้ได้ทำงานนี้อย่างสบายใจในฐานะกัลยาณมิตร และขอบคุณซอฟต์แวร์ เจตนาวีระบุตร ที่ช่วยตรวจทานต้นฉบับอย่างเอาใจใส่

ประชา หุตานวัตร

ต้นฤดูใบไม้ผลิ

กระท่อมน้อยในทุ่งฝัน

ชุมชนฟินด์ฮอน สก็อตแลนด์

竹
2008年

竹
2008年

บทนำ : ผู้นำที่แท้คือใคร

เมื่อพูดถึงผู้นำ คนเราส่วนมากต่างก็อยากเป็นผู้นำ แต่ตามคติเด่านั้น คุณสมบัตินี้ของผู้นำที่แท้คือ คนที่ไม่มีความอยากที่จะเป็นผู้นำ คำถามที่ตามมาก็คือ ทำไมคนเราต่างอยากเป็นผู้นำ ทำไมคนที่อยากเป็นผู้นำไม่ใช่ผู้นำที่แท้ ผู้นำที่แท้ตามคติเดา คือใคร มีลักษณะอย่างไร และเราจะเข้าถึงความเป็นผู้นำที่แท้ได้อย่างไร

ทำไมคนเราอยากเป็นผู้นำ

บุุคคลขย้อมมีอัสมิมานะ คืออยากเหนือคนอื่นทั้งในทางอำนาจ ทรัพย์ หรือชื่อเสียง เป็นต้น เมื่อนึกถึงคำว่าผู้นำ เรามักคิดถึงคนที่มีอำนาจเหนือกว่าคนอื่น เป็นที่ยอมรับมากกว่าคนอื่น มีคนนับหน้าถือตามากกว่าคนอื่น หรือในบางกรณี การเป็นผู้นำหมายถึงการมีทรัพย์มากกว่าคนอื่นด้วย หรือบางครั้งก็ได้ทั้งสามอย่างพร้อมๆ กันก็มี

ความอยากอยู่เหนือคนอื่น หรืออัสมิมานะนี้ เป็นส่วนหนึ่งของสัญชาตญาณการมีตัวตน (อุปาทาน) ของคนเรา และสัตว์บางประเภทด้วย ถ้าวิเคราะห์ตามหลักจิตวิทยาของชาวพุทธแล้ว สัญชาตญาณนี้เป็นสัญชาตญาณพื้นฐาน และเป็นแม่ของสัญชาตญาณอื่นๆ ทั้งหมด (พุทธทาสภิกขุ *ธรรมกับสัญชาตญาณ*) การได้อยู่เหนือคนอื่นที่ว่านี้ เป็นการยืนยันการมีอยู่ของ “ตัวฉัน” หรือเพิ่มความรู้สึกว่า “ฉันดำรงอยู่จริง” อย่างหนึ่ง

ความอยากอยู่เหนือคนอื่นนี้เกิดขึ้นในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับผู้นำประเทศ ผู้นำโลก ลงไปจนถึงครอบครัว บ่อยครั้งที่ความมรณะระหว่างสามภรรยาหรือคู่รักเกิดจากเรื่องของการที่ต่างฝ่ายต่างต้องการมีอำนาจเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง หรือเป็นที่ยอมรับของ คนในครอบครัวเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง เป็นต้น

ท่านอาจารย์พุทธทาสผู้ศึกษาเรื่องสัตตชาติญาณตัวกู-ของกูนี้อย่างจริงจังที่สุดเล่า เรื่องที่ท่านสังเกตอัสสมิมานะของสัตว์ต่างๆ มาเปรียบเทียบกับคนอย่างน่าฟังดังนี้

“สัตว์ประเภทที่มีเลือดนักสู้รุนแรง เช่น ปลาจำพวกปลากัด หรือไก่ ประเภทไก่ชน เหล่านี้ล้วนแต่มีอัสสมิมานะจัดยิ่งกว่าสัตว์ประเภทอื่น สัตว์ประเภท นี้จะแสดงปมเชื่อง หรืออัสสมิมานะ ออกมารุนแรง... ลูกปลากัดพันธุ์แท้จะรู้จัก ‘วางโต’ ตั้งแต่เมื่อตัวมันยังยาวเพียง ๕-๖ มิลลิเมตร ลูกไก่จะวางท่าโตต่อกัน ตั้งแต่เมื่อเริ่มมีขนชุดที่ต่อมาจากชุดที่ออกมาจากไข่... ปลากัดหนุ่มที่เลี้ยงถึงที่ จะแสดงอาการวางโตแม้แก่แก่มนุษย์ที่เพียงแต่เข้าไปมองดูเฉยๆ ใกล้เคียงโหล มัน แสดงปมเชื่องหวงถิ่น... สุนัขจะรีเข้าวางโตต่อกันทุกแห่งที่ ‘เพียงแต่เห็นกัน’ เหล่า นี้ล้วนแต่เป็นอำนาจของอัสสมิมานะ หรือปมเชื่องที่แสดงออกมารุนแรง จนถึงกับ รู้สึกว่าการปรากฏตัวของอีกฝ่ายหนึ่งนั้น คือการลดปมเชื่องของตัวเอง... นักเลงที่กำลังเมาปมเชื่องจึงอยากจะฆ่านักเลงอีกฝ่ายหนึ่ง ด้วยเหตุที่ว่ามาปรากฏตัวแก่ สายตาของตนเท่านั้นโดยไม่ต้องมีเหตุผลอะไรมากกว่านี้ นี่คือผลของอัสสมิมานะ หรือปมเชื่องที่เป็นไปรุนแรงโดยไม่ต้องมีสุราหรือเครื่องกระตุ้นอย่างใดเข้าช่วย ให้ มากไปกว่าลำพังอำนาจแห่งสัตตชาติญาณแห่งการยึดถือตัวตน กล่าวคืออัสสมิมานะ นั้นเอง

“อัสสัมมานะของคนก็อย่างเดียวกับสัตว์ เป็นแต่รุนแรง และพิเศษแบบเนียนไปกว่านั้น เพราะมีความต้องการอย่างอื่นๆ หลากอย่างเข้ามาแทรกแซง... ความสำคัญว่า ‘ฉันเป็นฉัน’ หรือ ‘ฉันมีตัวฉัน’ นั้นคงมีอยู่เท่ากัน แต่ ‘รูปร่าง’ แห่งตัวฉันนั้น ต่างชีวิตต่างก็มีของตัวเองแตกต่างกันไกล แต่ก็มีความว่า ‘ตัวฉัน’ เหมือนกันทั้งนั้น ฉะนั้น ทุกชีวิตจึงมีอัสสัมมานะเต็มเปี่ยมด้วยกันทั้งนั้น ทั้งที่สิ่งๆ ที่เรียกว่า ‘ตัวฉัน’ นั้นเป็นของลมๆ แล้งๆ ไม่มีตัวตนอะไรเลย”

(พุทธทาส ปมเชื่อง)

ทำไมอยากเป็นผู้นำ ยังไม่ใช่ผู้นำที่แท้

คนที่อยากจะเป็นผู้นำก็คือคนที่ถูกขับเคี่ยวด้วยสัญชาตญาณอัสสัมมานะนี้ อันเป็นสัญชาตญาณของสัตว์อย่างหนึ่ง เป็นการเอาผลประโยชน์อย่างหนึ่งของตนเป็นที่ตั้ง หรือเป็นความเห็นแก่ตัวอย่างหนึ่งนั่นเอง เท่าบทที่ ๑๖ บอกไว้ว่าคนที่จะเป็น “ราชา” ได้นั้น ต้องเข้าถึงความว่าง จึงเห็นธรรมตา อันนำไปสู่อุเบกขา และเที่ยงธรรม เพราะเที่ยงธรรมจึงสมควรเป็นราชาได้ ถ้ายังมีความอยากอยู่ด้วยปมเชื่องที่อยากใหญ่ อยากเหนือคนอื่น ย่อมไม่อาจจะเที่ยงธรรมอย่างแท้จริง

นอกจากนั้น ในบทที่ ๓๔ ยังมีข้อความว่า

- ผู้รู้แจ้งทำงานใหญ่สำเร็จ เพราะไม่พยายามยิ่งใหญ่

และในบทที่ ๖๓ ยังมีข้อความคล้ายกันว่า

- ผู้รู้แจ้งไม่พยายามทำการใหญ่
แต่งานใหญ่ต่างก็สำเร็จลงได้

หมายความว่า ความอยากที่จะยิ่งใหญ่ หรืออยากทำการใหญ่ นั้นแหละเป็นอุปสรรคของการเป็นผู้นำที่แท้ ความอยากทั้งสองนี้มีรากมาจากอัสมิมานะนั่นเอง

คติข้อนี้ของเต๋าย่อมขัดกับหลักการเป็นผู้นำของสังคัมสมัยใหม่โดยสิ้นเชิง เพราะ “กฎ” สมัยใหม่มยุคนี้ส่วนมากสอนกันว่า ถ้าไม่มีความทะยานอยากแล้ว เราจะไม่ประสบความสำเร็จในชีวิต จึงสอนให้คนตั้งเป้าหมายให้ยิ่งใหญ่ไว้ก่อน เมื่อเป็นเช่นนั้น คนที่ประสบความสำเร็จก็คือคนที่เห็นแก่ตัวจัดที่สุด ยึดมั่นถือมั่นในตัวตนแรงที่สุด จึงก้าวขึ้นมาเป็นชนชั้นผู้นำในด้านต่างๆ ของสังคัม

คำถามตรงนี้ก็คือ ถ้าไม่พยายามยิ่งใหญ่ หรือไม่พยายามทำการใหญ่แล้ว งานใหญ่จะสำเร็จได้อย่างไร ซึ่งหากเราพิจารณาสองข้อความที่ยกมาข้างต้นจากบทที่ ๓๔ และ ๖๓ อย่างถ่องแท้ จะเห็นว่าเป็นไปได้ที่เราจะสามารถทำงานใหญ่ให้สำเร็จได้ โดยทั้งไม่อยากใหญ่ หรือไม่คิดการใหญ่ ดังนั้น สองข้อความข้างต้นที่ดูเหมือนจะขัดกันเอง แต่ความจริงเมื่อมองลึกลงไปไม่จำเป็นต้องขัดกัน

ในฐานะปุถุชน เราสามารถตั้งเป้าหมายชีวิตหรือการกระทำของเราเพื่อประโยชน์สุขของคนหมู่มากได้ เช่นเดียวกับพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย โดยต้องฝึกฝนขัดเกลาตนเองเพื่อรู้เท่าทัน และจัดการกับอัสมิมานะของตนเองอย่างเหมาะสมยิ่งๆ ขึ้นไป ยิ่งเรารู้เท่า

ทันอัสมิมานะของเรามากเท่าไร การทำงานรับใช้สังคมและสรรพสัตว์ของเราก็จะบริสุทธิ์ ยิ่งขึ้นเท่านั้น โดยเราไม่ต้องกำหนดว่าเราต้องเป็นนั่นเป็นนี่ สวมตำแหน่งนั่นตำแหน่งนี้ ด้วยความยึดมั่นถือมั่น แต่เราต้องค้นให้พบศักยภาพที่ซ่อนอยู่ในตัวเราให้พบ และฝึกฝนอบรมตนในด้านที่ตนถนัดให้ยิ่งๆ ขึ้นไป เมื่อหัวข้อหรือตำแหน่งเข้ามาถึง เราก็รับอย่างองอาจผึ่งผายโดยถือว่าเป็นการทำหน้าที่ รับผิดชอบโดยไม่ยึดติดในหัวข้อนั้น มากเกินไป ในคัมภีร์เต๋า กล่าวว่า “พระราชอาและอำมาตย์เรียกตัวเองว่าเป็นเด็กกำพร้าผู้ ต่ำต้อยด้อยค่า” (บทที่ ๓๙) เพราะพอสวมตำแหน่งย่อมต้องมีความรับผิดชอบต่อมากยิ่ง ต้องอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่หลงระเหิงยินดีว่าตนยิ่งใหญ่ แต่ให้ตั้งตนอยู่ในความรับผิดชอบต่อด้วยความไม่ประมาท ความเป็นกำพร้ารวมความหมายว่า เมื่อต้องตัดสินถูกผิดดี ชั่ว ก็ต้องทำด้วยความเที่ยงธรรม เราจะถือพวกถือพ้อง ถือญาติถือมิตรไม่ได้ด้วย ภาษาสมัยใหม่ก็คือผู้นำต้องถือหลักนิติธรรมอย่างเคร่งครัดนั่นเอง

พระพุทธเจ้าตั้งคณะสงฆ์จนสืบทอดคำสอนอันล้ำเลิศมาได้กว่าสองพันห้าร้อยปี โดยที่ท่านไม่ได้คิดว่าตนเองจะยิ่งใหญ่ เล่าจื้อเขียนคำภีร์เต๋าและยื่นยาวมาหลายพันปี โดยคนแทบจะไม่ว่าท่านเป็นใครกันแน่ พระพุทธชินราชงามดมดจด ล้ำค่าทางสุนทรีย์ โดยเราไม่รู้ว่ช่างปั้นท่านนั้นเป็นใคร นี่เป็นตัวอย่างใกล้ตัวในวัฒนธรรมของเราเอง

พลของการนำแบบเต้า

ผลประการหนึ่งของผู้นำที่แท้ กล่าวไว้ชัดเจนในบทที่ ๑๗ ว่า

- ผู้นำที่ยิ่งใหญ่
ประชาชนเพียงรู้ว่าดำรงอยู่
ที่ตีรองลงมาเป็นที่รักและชื่นชม
ที่รองลงมาอีกเป็นที่กลัวเกรง
ที่อยู่ต่ำสุดเป็นที่เกลียดชัง
- เมื่อไม่เชื่อถือพอย่อมขาดความเชื่อถือ
ผู้นำที่ยิ่งใหญ่ ระมัดระวังถ้อยคำ
 - เมื่อการงานเสร็จสิ้น

ประชาชนจะพูดว่ามันเกิดขึ้นกับเราตามธรรมชาติ

บทนี้บอกลักษณะของผู้นำที่แท้แบบเต้าชัดที่สุดประการหนึ่ง ท่อนบนสุดของบทนี้ เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายพอสมควร วิธีบริหารการงานที่หันมาใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนทั้งองค์กร ทั้งในงานพัฒนาเอกชน องค์กรธุรกิจยุคล่าสุด หรือแม้แต่การบริหารบ้านเมืองที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ย่อมสอดคล้องกับคตินี้

ผู้นำที่ดีที่สุด ย่อมเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาได้ตัดสินใจทำการต่างๆ ด้วยตนเองและไม่เข้าไปก้าวก่ายเรื่องที่เขาทำกันเองได้ เมื่อการงานเสร็จ ประชาชนหรือคนที่อยู่ใบบังคับบัญชาภูมิใจว่าเป็นผลงานของตน ถ้าผู้นำที่อยากได้ผลงาน

หรืออยากได้ชื่อว่าตนทำงานใหญ่สำเร็จ ย่อมจะพยายามเข้าไปก้าวก้าวโดยไม่จำเป็นต่าง ๆ นานา

ลักษณะสำคัญอีกอย่างของผู้นำแบบเต๋าก็คือข้อความที่ว่า “เมื่อไม่เชื่อถือพอยอมขาดความเชื่อถือ” ผู้นำแบบเต๋าย่อมเชื่อมั่นในศักยภาพของคน เชื่อในความดีงามของมนุษย์ เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนเติบโตได้ ว่าเขาดูแลตัวเองกันได้ เมื่อเขาตัดสินใจเอง ลงมือทำเอง เขาย่อมได้เรียนรู้และมีความภูมิใจในตนเอง ทั้งมีความรับผิดชอบในสิ่งที่ตัวเองทำ ความเชื่อถือนี้อาจจะหมายถึงความเชื่อมั่นในจักรวาลโดยพื้นฐานด้วย แต่กระนั้น ก็ไม่ได้หมายความว่าผู้นำไม่เอาใจใส่ และปล่อยให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาทำไปโดยตนไม่ต้องดูแล และนั่นถือเป็นความประมาท เมื่อมีความเชื่อมั่นพื้นฐานที่วางนี้และมีสติ การดูแลก็จะไม่เป็นการก้าวก้าว การสอนแบบมีส่วนร่วมโดยให้ผู้เรียนเรียนอย่างกระตือรือร้น ไม่ได้แปลว่าครูไม่ต้องเตรียมตัว ตรงกันข้าม ครูต้องเตรียมตัวมากกว่าการสอนโดยบอกความรู้เสียอีก

รับพิชชอบแต่ไม่ก้าวก้าว

การไม่ก้าวก้าวไม่ได้แปลว่าปล่อยปละละเลย ตรงกันข้าม เต๋าวางเรื่องความรับผิดชอบอย่างหนักแน่น (บทที่ ๒๖)

- หนักเป็นรากของเบา
หิ่งเป็นนายของเคลื่อน

- **ดังนั้น**

ผู้รู้แจ้งแม่จะเดินทางทั้งวัน
ก็ไม่ห่างจากสัมภาระบนรถลาก
แม่เห็นสิ่งตระการตาน่าดูน่าชม
ก็นิ่งและไม่ตื่นตูม

- **ราชาหมื่นนรธาศึก**

จะทำตัวเบาว่าแผ่นดินของตนได้กระไร
ถ้าเบาย่อมเสียรอก
ถ้าตื่นตูมย่อมเสียแม่ทัพ

คนที่เป็นผู้นำที่แท้ต้องเป็นคนหนักแน่น รับผิดชอบ และนิ่ง แม้มีกิจการมากมายที่ต้องทำก็ไม่วิตกกังวลเกินไป หรือวิตกแต่ไม่กังวล แม้มีสิ่งยั่วชวนหรือทำหยาบมากมายที่ต้องเผชิญก็ไม่หวั่นไหว ไม่หลงใหลได้ปลื้ม ไม่หลงยินดีเกินไปเมื่อได้ลาภ ได้อำนาจ ได้สรรเสริญ ได้กำมสุข และไม่หวาดผวาง่าย ไม่ต้ออกชกหัวเกินไปเมื่อเสื่อมลาภ เสื่อมอำนาจ ได้รับคำนิทา หรือเผชิญทุกข์ ยิ่งรับผิดชอบมาก ยิ่งต้องเจริญความไม่ประมาทมาก และถ้าหวั่นไหวไร้สติยอมทำความเสียหายใหญ่หลวงมาสู่หน้าที่การงาน และหมู่คณะ ทั้งเสียความเป็นผู้นำของตนด้วย ถ้าผู้นำหาและใช้ทรัพย์หรืออำนาจในทางที่ไม่ชอบ หรือเป็นคนหุเบา ไม่ให้ความเป็นธรรมกับผู้ที่ตนดูแล หรือหลงใหลในกำมสุขเกินงาม หรือผิดคลองธรรม ย่อมไม่เป็นที่เคารพนับถือของคนในบังคับบัญชา บรรทัดสุดท้ายนั้น บางฉบับแปลความได้ว่า ถ้าราชาหวั่นไหวตื่นตูมย่อมสูญเสียการ

ควบคุมขุนศึกขุนนาง

หลักความเป็นผู้นำแบบเต๋าที่ว่ารับผิดชอบแต่ไม่ก้าวกาย ปล่อยให้วางแต่ไม่ปล่อยให้ปลงละเลยนี้ ดูจะเป็นหัวใจสำคัญข้อหนึ่งที่เน้นแล้วเน้นอีกในคัมภีร์เต๋าเต็กเก็ง ข้อยากก็คือเราจะรู้เส้นแบ่งที่พอดีได้อย่างไร คำตอบแบบเต๋าก็คือ ยิ่งเราเข้าถึงเต๋ามากเท่าไร เราจึงจะรู้เส้นแบ่งนี้ชัดเจนเท่านั้น ซึ่งเราจะอภิปรายกันในตอนต่อไป

ใครคือผู้นำที่แท้

เมื่ออ่านคัมภีร์เต๋าเต็กเก็งจะเห็นได้ว่าเป็นคัมภีร์สำหรับสอน หรือเป็นคติเตือนใจผู้นำรัฐในสมัยนั้นเป็นส่วนมาก มีข้อความมากมายที่กล่าวถึงราชาและอำมาตย์โดยตรง แต่ถ้าเราดูเนื้อหาแล้ว เราทุกคนก็เป็นราชาและอำมาตย์กันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง

พ่อแม่ย่อมต้องนำลูก ครูต้องนำศิษย์ พี่ต้องนำน้อง ข้าราชการต้องนำประชาชน ผู้ใหญ่บ้านต้องนำลูกบ้าน เพื่อนต้องนำเพื่อน หัวหน้าหน่วยงานต่างๆ ทั้งรัฐและเอกชน ต้องนำผู้ที่อยู่ในหน่วยของตนเอง หรือรัฐต้องนำประชาชน

แต่ถ้ามองแบบเต๋าที่ว่า “จะอยู่ข้างหน้าต้องอยู่ข้างหลัง จึงจะไม่กีดขวางทางของประชาชน” จึงทำให้เราเห็นได้ชัดเจนว่า แม่เรานำ แต่เราก็กต้องตาม หรือรับฟังผู้อื่นด้วย เราต้องเปิดโอกาสให้ผู้ตามของเราขึ้นมาทำได้บ้าง ได้แสดงศักยภาพบ้างในหลายโอกาสๆ ทั้งนี้เพื่อให้ “กีดขวางทางของประชาชน” ลูกบางครั้งก็นำพ่อแม่ได้ ศิษย์ก็นำครูอาจารย์ได้ ประชาชนนำข้าราชการได้ ลูกบ้านนำผู้ใหญ่บ้านได้ ลูกน้องนำหัวหน้าได้ และประชาชน

ก็ต้องนำรัฐได้ด้วย เป็นต้น

ซึ่งนี่ย่อมทำให้ความหมายครอบคลุมไปถึงว่า เราทุกคนล้วนสามารถเป็นผู้นำที่แท้ตามคติเต๋าได้ทั้งนั้น และยิ่งถ้าเรามองในแง่หน้าที่ของความเป็นมนุษย์แล้ว เราทุกคนยังต้องพยายามเป็นผู้นำที่แท้ด้วย ชีวิตเราแต่ละคนจึงจะมีความหมายลุ่มลึกลงไป และสังคมมนุษย์จึงจะน่าอยู่ขึ้น กล่าวคือเราต้องพยายามเข้าถึงตัวนั่นเอง เราจึงจะทำหน้าที่ของเราได้สมบูรณ์ ดังในบทที่ ๓๙ มีคำกล่าวเชิงเปรียบเทียบไว้ว่า “ราชาและอำมาตย์เข้าถึงหนึ่งจึงได้ดูแลราษฎร”

ผู้นำที่แท้เป็นอย่างไร

ตอนแรกของบทที่ ๑๕ เกริ่นว่า คนที่เดินตามและเข้าถึงวิถีเต๋านั้น ลึกซึ้งเกินกว่าจะพรรณนาได้ จึงต้องใช้การอุปมาอุปไมยว่า

- ระวังตัวเหมือนเดินข้ามธารน้ำที่แข็งตัวในหน้าหนาว

รอบคอบเหมือนกลัวเพื่อนบ้านทั้งสี่ทิศ

สุขภาพสำรวมเหมือนเป็นแขกผู้มาเยือน

สลายตนเหมือนน้ำแข็งที่กำลังละลาย

ไร้มายาเหมือนท่อนไม้ที่ยังไม่ได้ตกแต่ง

ที่บเหมือนน้ำขุ่น

เว้งว่างดังหุบเขา

ถ้าอ่านความข้อนี้แบบคนถือพู่ทศ ผู้นำที่แท้ก็คือคนที่ดำรงชีวิตอย่างไม่ประมาท และมีสติอย่างมั่นคง พร้อมทั้งมีปัญญาเข้าใจเรื่องอนัตตาดัตถ์ มีอีกสามบรรทัดที่สะท้อนลักษณะคนของเต๋าที่น่าสนใจว่า

- ผู้เดินตามเต๋าไม่ปรารถนาจะเต็ม เพราะไม่ปรารถนาที่จะเต็ม จึงพร้อมที่จะเก่าและพร่อง

ผู้นำที่แท้ไม่ปรารถนาให้ชีวิตเต็มพร้อมไปด้วยลาภยศสรรเสริญสุข พร้อมที่จะเป็นไปอย่างธรรมดาสามัญ เก้าได้พร่องได้ คนดีฉินนินทาบ้างก็ได้ ไม่เดือดร้อน เลื่อมลากบ้างก็ได้ เสียอำนาจวาสนาบ้างก็ได้ ไม่เป็นเรื่องใหญ่ คนของเต๋าย่อมไม่เห็นสิ่งเหล่านี้เป็นคุณค่าแท้ ท่านย่อมเห็นความสงบสันโดษ การมีทรัพย์สินแต่น้อย การไม่อวดรู้ การไม่อวดสามารถ เป็นคุณค่าที่สอดคล้องกับครรลองของเต๋ามากกว่า ท่านย่อมพร้อมที่จะไม่ทำตามคุณค่ากระแสหลักของสังคมที่จมอยู่กับโลกธรรม แม้คนส่วนใหญ่จะเห็นว่าท่านยากไร้ โง่เง่า หรือไม่เก่งกาจปราดเปรื่องก็ไม่ใช่ไร ท่านพอใจที่จะดำเนินตามสาระของเต๋ามากกว่า

อย่าไปกลัวว่าสังคมจะมองเราอย่างไร ถึงอย่างไร เราก็เป็นเราอย่างที่เราเป็น ในที่สุดก็คือไม่เป็นอะไรเลยต่างหาก ถ้าอยู่ในความว่างเป็น ปรวิจิตต์เข้าสัมผัสความเป็นเช่นนั้นเองเสียบ้าง รู้จักไม่มีไม่ เป็นเสียบ้าง สิ่งเหล่านี้เองจะเป็นเสมือนเกราะปกป้องคุ้มครองเรา เปรียบเสมือนเราได้รับการเลี้ยงดูจากมารดาอยู่ตลอดเวลา ที่มีทั้งความอบอุ่นและไร้ทุกข์ ที่ไม่ต้องคอยระแวงระวังอะไรต่างๆ จากภายนอก ที่ไม่ว่าสังคมภายนอกจะมองเห็นว่า

เราเป็นอะไรก็ตาม แต่เราก็คงเป็นเราอยู่ได้ แต่เราก็คงเป็นทารกอยู่ได้ ดังในคติเต๋าทที่ ๕๕ ที่ว่า

- ผู้เบี่ยงคองธรรม
ย่อมเป็นเสมือนทารก

.....
ร้องไห้ได้ทั้งวัน
แต่เสียงไม่แห้ง
เพราะกลมกลืนเต็มที

.....
รู้จักกลมกลืนย่อมรู้ธรรมดา
รู้ธรรมดาย่อมรู้จักแจ้ง

คุณสมบัตินี้ของผู้นำที่แท้

- **อ่อนน้อมแต่เข้มแข็ง** เต๋าเด็กแก๊งพูดสรรเสริญการอ่อนและน้อมมากมายหลายตอน

เต๋าให้ค่ากับความอ่อนน้อม นุ่มนวล ยืดหยุ่น โดยถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของชีวิต ขณะที่ความแข็ง ทื่อ กระจ่าง เทอะทะเป็นสัญลักษณ์ของความตาย

รู้จักอ่อนและน้อมในจังหวะที่เหมาะสม ย่อมเป็นครรลองของเต๋า ทั้งในการดำเนินชีวิตและบริหารจัดการงานต่างๆ อย่างลัดอัตรตาตัวตน เป็นทางที่จะช่วยให้เราดำรงอยู่

อย่างไม่ประมาท สร้างสรรค์ได้อย่างยั่งยืนและมีความหมาย คนมักจะเข้าใจผิดว่าแข็ง และใหญ่จะนำมาซึ่งชัยชนะและความสำเร็จ นี่ไม่แน่นอนเสมอไป ในทางตรงกันข้าม แข็งและใหญ่เป็นที่ตั้งของความประมาท ทำให้เราไม่ยืดหยุ่น ไม่อาจปรับตัวกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ประมาทย่อมเปิดช่องให้หายนะภัยเข้าจู่โจมเมื่อไรก็ได้

อย่างไรก็ตาม แม้เต่าเต็กเก็งจะให้ค่ากับความอ่อนโยน นอบน้อม แต่เห็นได้ชัดว่าหากถึงคราวจำเป็นย่อมต้องมีการใช้ไม้แข็ง แต่ไม้แข็งใช้ด้วยท่าที่ที่ก้าวร้าว หรืออีกเหิมดังปรากฏอยู่ในเต้าบทที่ ๓๐

- ผู้นำที่ดีเมื่อจำเป็นพึงตัดสลิใจเด็ดขาด
แล้วรู้จักหยุดโดยไม่ใช้อำนาจในทางฉ้อฉล
กล้าตัดสลิใจแต่ไม่ก้าวร้าว
กล้าตัดสลิใจแต่ไม่อวดเก่ง
กล้าตัดสลิใจแต่ไม่คุยโว
กล้าตัดสลิใจเพราะไม่มีทางเลือกอื่น
นี่เรียกว่ากล้าตัดสลิใจแต่ไม่เบียดเบียน

หรือในบทที่ ๓๑ ที่มีความตอนหนึ่งว่า

- อาวุธเป็นเครื่องมืออัปมงคล
บัณฑิตย่อมไม่ใช้อาวุธ
ยามจำเป็นจำใจใช้อย่างสงบสำรวม

แม่ชนะก็ไม่ว่าเริงยินดี
 ยินดีในชัยชนะก็คือยินดีในการฆ่าคน
 ผู้ยินดีในการฆ่าคนย่อมไม่รู้งเรื่องในโลกนี้

แม้เราจะพูดถึงศึกสงคราม แต่ในชีวิตจริงของคนเรา เมื่อองค์กรของเรา หรือเรา
 ญาติมิตร หรือแม้แต่ในการเล่นกีฬา กับเพื่อนฝูง เราย่อมต้องมีการรับมือ มีการต่อสู้ มี
 การปกป้อง บทนี้สอนให้เราต่อสู้ด้วยสติ ด้วยใจที่ไม่ยินดีในการเอาชนะและแข่งขัน เรา
 จะเห็นได้ชัดว่าแต่เด็กถึงนั้นเน้นมากเรื่องครรลองของการไม่แข่งขัน ดังปรากฏอยู่ในบทที่
 ๖๘ ที่ว่า

- นักรบที่ดีไม่ก้าวร้าว
 นักสู้ที่ดีไม่ใจร้อน
 ผู้พิชิตไม่หาเรื่องศัตรู
 ผู้ใช้คนเป็นยี่นอยู่ในที่ต่ำ
- นี่เรียกว่าครรลองของการไม่แข่งขัน
 นี่เรียกว่าใช้คนเป็น
 นี่เรียกว่าบรรสานกับฟ้าตามแบบโบราณ

จะเห็นได้ว่าการไม่แข่งขันแบบเท่านั้นมีความหมายลึกกว่าที่เราเข้าใจกันทั่วไป
 อย่างน่าสังเกต คนที่ก้าวร้าว ใจร้อน ซอกระราน เพราะลึกๆ ขาดความมั่นใจในตนเอง
 ไม่มั่นใจในฝีมือ หรือมั่นใจฝีมือตนในบางด้าน แต่ไม่มั่นใจในความดีงามพื้นฐานของ
 จักรวาล ขาดศรัทธาพื้นฐานในชีวิต ฝีมือบางด้านนั้นเลยถูกอวดตาของตนใช้ ยึดถือให้

ความมั่นใจแบบปลอมๆ ว่าตนเอง เพราะปลอมเลยต้องชมคนอื่นไว้ก่อน ถ้ามั่นใจว่าตนเองสามารถจริงและวางใจชีวิตในขั้นพื้นฐานได้ ย่อมไม่จำเป็นต้องแสดงออกอย่างก้าวร้าว รุนแรง ระบาย และอยู่อย่างอ่อนน้อมถ่อมตนได้โดยไม่ต้องแข่งกับใคร วิธีชีวิตย่อมดำเนินไปอย่างกลมกลืนสอดคล้องกับจังหวะของฟ้าดิน นี่คือผู้นำที่แท้ ผู้นำวิถีชีวิตอันประเสริฐตามคติโบราณ

อุปมาอีกอย่างหนึ่งที่เต๋าเต็กเก็งใช้มากก็คือน้ำ ที่นอกจากความอ่อน เลื่อนไหลแล้ว คุณสมบัติที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการไหลลงสู่ที่ต่ำ ความข้อนี้อธิบายชัดเจนในบทที่ ๖๖ ที่แปลความได้ว่า ธารน้ำน้อยใหญ่ทั้งหลายไหลมารวมกันในทะเลก็เพราะทะเลอยู่ในที่ต่ำกว่าฉันใด ผู้คนทั้งหลายย่อมพร้อมตามธรรมชาติที่จะยอมอยู่ใต้ผู้นำที่อ่อนน้อมถ่อมตน ไม่เย่อหยิ่งถือตัว ไม่แข่งดีกับใคร มีใจโอบอ้อมอารี พร้อมจะตัดสินใจและรับผิดชอบ แต่ไม่ยึดมั่นเป็นเจ้าของเมืองสำเร็จ นี่คือนำที่แท้ตามครรลองเต๋า ไม่เอารัตเอาเปรียบผู้คนที่ตนนำ และไม่เป็นอุปสรรคขัดขวางไม่ให้คนที่ตนนำเติบโตงอกงามตามธรรมชาติที่แท้ของเขา

ลักษณะอ่อนน้อมแต่เข้มแข็ง มีดีแต่ไม่อวด มีอำนาจแต่ไม่ใช้พร้าเพื่อ เป็นผู้นำแต่วางตัวต่ำ ทั้งหมดนี้เป็นลักษณะเด่นของผู้นำแบบเต๋าที่กล่าวไว้ชัดเจน โดยความเข้มแข็ง อำนาจ ความนำ และความดีจะซ่อนไว้ในความอ่อน ความระมัดระวัง ความต่ำ และธรรมตา “ผู้รู้แจ้งแต่งกายด้วยผ้าเนื้อหยาบ และซ่อนหยกไว้ภายใน” (บทที่ ๗๐)

- **รู้จักพอ ละครความอยาก** ถ้าเราอ่านเต๋าเต็กเก็งโดยตลอด เราจะเห็นชัดว่าลักษณะสำคัญอีกอย่างของผู้หน้าที่แท้คือ เป็นคนที่มีความสันโดษ พอใจในสิ่งที่ตนมี และละครความอยากอยู่เสมอ ดูเหมือนหลักทั้งสองนี้ใช้กับทั้งปัจเจกบุคคลและสังคมไปด้วยกันได้ ดังบทที่ ๔๖ ที่ว่า

• ยามโลกมีเต๋า
มาตีเท่าตึกก็ให้ป่วยในไร่นา
ยามโลกไร้เต๋า

มาศึกก็ต้องออกลูกในสนามรบ

- ไม่มีคำสาปอะไรร้ายไปกว่าไม่รู้จักพอใจในสิ่งที่ตนมี
ไม่มีบาปอะไรร้ายไปกว่าทะยานอยากไม่สิ้นสุด
ไม่มีอะไรโชคร้ายไปกว่าอยากได้ของผู้อื่น
- พอใจกับสิ่งที่ตนมี
แล้วจะมีพอเพียงเสมอ

ศึกสงครามและความขัดแย้งมากมายเกิดขึ้น เพราะผู้นำที่เลวร้ายมีความทะยานอยากไม่รู้จักพอ อยากยิ่งใหญ่ อยากครอบงำ อยากได้ทรัพยากรของคนอื่น ย่อมนำหายนะภัยใหญ่หลวงมาสู่ผู้คน ทำให้คนล้มตาย ครอบครัวยวุ่นวาย อดอยากหิวโหย

ความขัดแย้งระหว่างองค์กร ระหว่างหน่วยงาน เกิดขึ้นเพราะผู้นำองค์กรมีความทะยานอยากไม่สิ้นสุด อยากนำองค์กรอื่น อยากเด่นกว่าองค์กรอื่น อยากได้ชื่อว่าองค์กรตัวเองประสบความสำเร็จ อยากช่วงชิงการนำ นี้ย่อมทำให้ขบวนการอ่อนแอ ระ

ล่าระสาย เสียเวลากับการทะเลาะเบาะแว้งกันเอง

สันโดษธรรม คือรู้จักพอ นั่น ต้องใช้กับปัจเจกบุคคลฉันใด ก็ต้องใช้กับประเทศชาติบ้านเมือง หรือองค์กรฉันนั้น ที่ไม่รู้จักพอเพราะเกิดจากการเปรียบเทียบ เห็นบ้านเมืองคนอื่น “ดีกว่าเรา” เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ อยากเป็นแบบเขา อยากมีแบบเขา หรือเห็นเขามีทรัพยากรด้านนั้นด้านนี้ อยากไปเอามาเป็นของตน การล่าอาณานิคมทั้งแบบเก่าในอดีตและแบบใหม่ในปัจจุบันเกิดขึ้นก็เพราะเหตุนี้

หน่วยประเทศชาติฉันใด หน่วยย่อยอื่นในสังคมก็ฉันนั้น แต่ละหน่วยจะดูว่าตนถนัดอะไร เราสามารถอะไร แล้วพัฒนาหน่วยของตนไปตามที่ตนถนัด โดยนำความถนัดและศักยภาพพิเศษของหน่วยตนไปเสริมกับหน่วยอื่นๆ บ้านเมืองอื่น โลกก็จะสงบเย็นได้ประสานประโยชน์จากกันและกัน ถ้าเป็นขบวนการทางสังคมก็จะทำให้ขบวนการเข้มแข็ง มีสีสันของความหลากหลาย แต่ละบ้านแต่ละเมือง แต่ละองค์กรก็จะมีลักษณะเด่นเฉพาะของตนเอง และมีความสุข รุ่งเรืองตามวัฒนธรรมของหน่วยตน

หลักนี้นำไปใช้กับองค์กรธุรกิจในปัจจุบันได้ด้วย ถ้าบริษัทหรือองค์กรนั้นไม่เอากำไรสูงสุดเป็นเป้าหมาย หากคิดถึงประโยชน์ของลูกค้า ประโยชน์ของพนักงาน สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และความเป็นธรรมทางสังคมด้วย การทำธุรกิจก็เป็นไปตามครรลองเต๋า

อย่างไรก็ตาม ขอทำความเข้าใจก่อนว่า เต๋าไม่ได้เน้นสุดโต่งไปทางเดียว และไม่มีความเน้นสุดโต่งไปทางเดียว ดังนั้นในบทที่ ๓๑ เราจึงเห็นการนำความรู้จักพอมาวาง

อยู่กับความมุ่งมั่นไม่หือถอยได้ “คนมุ่งมั่นย่อมฝ่าฟันไม่ถอย คนรวยคือคนที่รู้จักพอ” เพียงแต่เราต้องมองเห็นถึงความมุ่งมั่นที่หือไว้ในความรู้จักพอ ความเข้มแข็งที่หือไว้ในความอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นต้น

- **ไม่ได้อยู่เพื่อตนเอง** เป็นอีกลักษณะหนึ่งของผู้นำที่แท้ตามคติเต๋า แต่การอยู่เพื่อประโยชน์ผู้อื่นนั้นก็ไม่ได้ขัดกับประโยชน์ตน คือให้ประโยชน์ตนประโยชน์ท่านไปได้พร้อมกัน ดังที่กล่าวไว้ในบทที่ ๗ ว่า

- *ฟ้ายืนยาวดินยืนยง*

ฟ้าดินยืนยาวและยืนยงเพราะมิได้อยู่เพื่อตนเอง

ดังนั้นจึงยังยืน

- *ดังนั้น*

ผู้รู้แจ้งจึงถอยแต่กลับอยู่ข้างหน้า

อยู่ข้างนอกจึงดำรงอยู่ได้

มิใช่เพราะไม่เห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตนดอกหรือ

ประโยชน์ตนจึงถึงพร้อม

บทนี้ขยายให้เห็นความจริงที่เหมือนจะแย้งกันอยู่ในตัวอีกชั้นหนึ่ง อันเป็นความลับสำคัญของการเป็นผู้นำที่แท้ตามแบบเต๋า โดยเปรียบกับโลกธรรมชาติ ว่าธรรมชาติดำรงอยู่ยืนยาวเพราะไม่มีผลประโยชน์ส่วนตัว ไม่ได้เอาตัวเองเป็นที่ตั้ง ไม่ได้เอาตนเองเป็นศูนย์กลาง ผู้นำที่รู้แจ้งก็เช่นเดียวกัน เพราะจริงใจไม่ได้อยากเป็นผู้นำ ผู้คนจึงมักยกให้เป็นผู้นำ เพราะไว้ความจำเป็นที่จะให้คนอื่นเห็นว่าตนสำคัญ หรือต้องเป็นคนวงใน

ผู้คนจึงมักให้การยอมรับเป็นส่วนหนึ่งของหมู่เหล่า คนที่ทำกิจโดยไม่คิดถึงแต่ผลประโยชน์ของตนอย่างเห็นแก่ตัว ไม่ได้ทำเพื่อหวังทรัพย์ อำนาจ ชื่อเสียงอย่างละโมภ ย่อมจะได้รับประโยชน์ตนที่แท้จริงอย่างพร้อมเพียง คือได้ชีวิตเกลากิเลส ได้ลดความทุกข์กายทุกข์ใจ ได้ความสงบสุข ได้มิตรภาพ ได้ความอิมใจ ได้บุญได้กุศล ได้ความเคารพตนเอง ทั้งปัญญาและความรักย่อมงอกงามขึ้นในบุคคลนั้นๆ ด้วย ด้วยแรงนี้เอง ประโยชน์ตนและประโยชน์ท่านจึงไม่จำเป็นต้องขัดกัน

อีกบทที่แสดงชัดถึงการไม่ได้อยู่เพื่อตนเองก็คือบทที่ ๔๙ ที่ว่า

- ผู้รู้แจ้งไม่มีจิตใจของตนเอง
จิตใจผู้คนคือจิตใจตน
 - ทำดีต่อคนดี
และทำดีต่อคนไม่ดี
เพราะทำดีเป็นครรลอง
 - มีลี้จจะต่อคนมีลี้จจะ
และมีลี้จจะต่อคนไร้ลี้จจะ
เพราะลี้จจะเป็นครรลอง
- ผู้รู้แจ้งสร้างความปลอดภัยในโลก
โดยความปลอดภัยในหมู่มนุษย์
ผู้คนจึงคอยดูและคอยฟังอย่างตั้งใจ
ท่านวางตัวเหมือนเด็กทารกของโลก

ผู้นำที่แท้ ย่อมไม่เอาความเห็นและมานะของตนเป็นใหญ่ แต่เอาใจของผู้คนที่ตนดูแลมาใส่ไว้ในใจของตน ถ้าปกครองบ้านเมืองก็ต้องรู้ถึงสุขทุกข์ของประชาชน ทั้งยังต้องใช้หลักอหิงสา กล่าวคือ ต้องเอาความดีเข้าชนะความไม่ดี เอาสัจจะเข้าชนะอาสัจย์ เอาความไว้วางใจเข้าชนะคนที่ไม่น่าไว้วางใจ เพราะความดี ความสัจ ความไว้วางใจ เป็นกฎธรรมชาติ เป็นครรลองของเต๋า แต่ก็ต้องทำอย่างรู้เท่าทันการณณ์ ไม่ใช่ทำหรือนำอย่างไร้สติปัญญา

เมื่อรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเราเช่นนี้เอง เราย่อมสามารถสร้างสมานฉันท์ในหมู่คณะหรือในบ้านในเมืองได้ คนที่เราดูแลหรือราษฎรย่อมเคารพรักและยินดีรับฟังเราด้วยการสื่อสารก็เป็นไปอย่างสองทาง ผู้ตามและผู้นำฟังซึ่งกันและกัน กิจที่ควรทำก็ลุล่วงและอย่างที่กล่าวมาแล้วว่าเมื่อกิจลุล่วง ผู้นำต้องไม่ยึดถือว่าความสำเร็จนั้นเป็นของตน เพราะแท้จริงทุกคนช่วยกันทำต่างหากจึงสำเร็จ

อย่างไรก็ตาม การรู้จักใจคนอื่น หรือชนะใจคนอื่นนี้ ก็ไม่ได้เป็นคุณธรรมสูงสุดของเต๋า เพราะในบทที่ ๓๓ กล่าวไว้ชัดเจนว่า

- คนฉลาดรู้จักคนอื่น
คนรู้จักจริงรู้จักตนเอง
- คนแข็งแรงแชนะคนอื่น
คนเข้มแข็งชนะตนเอง

หลักใหญ่ใจความของตอนนี้ก็ก็คือ คนเราจะดำเนินชีวิตในโลกอย่างไรเป็นสุขได้ต้อง รู้จักรู้จักคนที่อยู่รอบๆ ตัวเรา ถ้าจะทำการงานสำเร็จต้องรู้จักคนที่เราทำงานด้วย จะ ปกครองได้ดีต้องรู้จักคนที่อยู่ใต้ปกครอง นี่ก็ไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะคนยุคเรานี้ถูกล้างสอน ให้เอาตัวเองเป็นที่ตั้ง ถ้าเอาตัวเองเป็นศูนย์กลางตามลัทธิปัจเจกนิยมที่มาจากวัฒนธรรม สมัยใหม่ สนใจแต่เรื่องของตัวเอง หมกมุ่นแต่เรื่องของตัวเอง ความสำเร็จของตัวเอง เมื่อเป็นแบบนี้ก็ยากที่เราจะรู้จักคนอื่นได้ แม้คนที่อยู่รอบๆ เรา คนยุคนี้มักเห็นคนอื่น เป็นเพียงเครื่องมือแห่งความสำเร็จหรือผลประโยชน์ของตนเท่านั้น แท้จริงการรู้จักคน อื่นนั้น เพื่อให้คิดถึงอกเขาอกเรา แบ่งปันเอื้ออาทร จึงจะอยู่อย่างมีความสุขได้ เพราะแท้จริงแล้ว ทรัพย์ อำนาจ หรือชื่อเสียงย่อมสำคัญน้อยกว่ามิตรภาพ

อย่างไรก็ตาม ที่สำคัญกว่ารู้จักคนอื่นคือรู้จักตนเอง และในทางกลับกัน ยิ่งรู้จัก ตนเองมากเท่าไรยิ่งเข้าใจคนอื่นมากเท่านั้น ทำไมไม่รู้จักตนเองถึงสำคัญกว่า เพราะชีวิต เรานั้นสลับซับซ้อน เต็มไปด้วยแรงปรารถนามากมายหลายอย่าง มีปมเงื่อนต่างๆ สัมสม มาแต่อดีตมากมาย ถ้าเราไม่รู้จักตัวเอง หรือรู้จักตัวเองน้อย เราจะดำเนินชีวิตอย่าง หลอกตนเองและคนอื่นได้มาก เราบอกตนเองและคนอื่นว่าเราต้องการทำกิจกรรม ก. เพราะเหตุ ข. แต่ลึกๆ เราอาจถูกปมของอดีตให้ทำ ก. เพราะต้องการผล ค. โดยที่เรา ไม่รู้ตัว การหลอกตัวเองก็ทำให้ชีวิตสับสนยิ่งขึ้น ยุ่งยากยิ่งขึ้น เป็นเหตุให้หลายคนที่มี ทรัพย์ อำนาจ หรือชื่อเสียงในชีวิต แต่ไม่อาจอยู่อย่างมีความสุขได้ เพราะลึกๆ แล้วรู้สึกว่ ะไรบางอย่างพร่องไป เมื่อถามตัวเองจริงๆ ว่าต้องการอะไร ก็บอกตนเองชัดเจนไม่ได้

แต่การรู้จักความปรารถนาทั้งที่เปิดเผยและซ่อนเร้นตนเองเท่านั้นยังไม่พอ เพราะแรงปรารถนาหลายอย่างของเราขัดกับธรรมชาติ หรือครรลองของเต๋า เราจำเป็นต้องเอาชนะแรงปรารถนาบางอย่างที่ผิดคลองธรรม นี่ต้องอาศัยความเข้มแข็งที่แท้จริง และยากกว่าการมีอำนาจไปบังคับหรือเอาชนะคนอื่นมากนัก คนอื่นนั้นเราอาจใช้อำนาจ ใช้เงิน ใช้เล่ห์เพทุบายเอาชนะได้เป็นครั้งคราว ถ้ากรรมของเราและเขาสุกงอมที่จะให้แพ้ชนะกัน แต่การชนะตนเองนั้นต้องไปให้พ้นแรงกรรมให้ได้ ท่านจึงยกย่องว่าคนที่ชนะตนเองได้เป็นคนเข้มแข็งที่แท้จริง

อีกแง่หนึ่งที่น่าสนใจก็คือ เตาเห็นว่าผู้หน้าที่แท้จริงก็คือผู้คนที่ทุกแบบ ไม่ให้ใครถูกทอดทิ้ง แม้คนนั้นๆ จะเป็นพาล เขียววิบัติภาวะ เขียวปัญญา ทั้งการใช้สิ่งของทุกอย่างก็ไม่ทิ้งขว้าง แม้ของเล็กน้อยก็พยายามนำกลับมาใช้ใหม่ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง คำสอนของเต๋าดูจะมีแนวทางนิเวศวิทยาที่สมสมัยชัดเจนแต่โบราณ ในทางกลับกัน เราทุกคนก็ควรมีครูบาอาจารย์หรือกัลยาณมิตรที่เคารพนับถือได้อย่างสนิทใจที่คอยเตือนสติเราได้ เพราะแม้เราจะฉลาดหลักแหลมแค่ไหน เราก็เดินผิดทางได้ การมีครูช่วยฝึกให้เราอ่อนน้อม ถ่อมตน ช่วยลดอัตตาตัวตนอย่างสำคัญ แม้เราจะเป็นผู้ใหญ่แค่ไหนก็ต้องหาคนที่เตือนเราได้ไว้เป็นเพื่อนเสมอ ไม่เช่นนั้นย่อมหลงทางลับสนได้ตลอดเวลา ความข้อนี้ปรากฏในสองตอนของบทที่ ๒๗ ว่า

- ผู้รู้แจ้งย่อมเกื้อกูลผู้อื่น
จึงไม่มีใครถูกทะเลาะทอดทิ้ง
และย่อมถนอมรักษาสິงของ

จึงไม่มีอะไรถูกทิ้งขว้าง

นี่เรียกว่าเดินตามแสงสว่าง

- ดังนั้นบัณฑิตจึงเป็นครูของบัณฑิต
พาลยอมเป็นวัตถุคิบของบัณฑิต
ถ้าไม่เคารพครู และไม่ดูแล้ววัตถุคิบ
แม้จะฉลาดหลักแหลมก็จะสับสนหนักหนา
นี่คือสาระลึกล้ำ

- **รู้ว่าไม่รู้ มีคุณนั้ก** ในเต๋าเด็กเง็งนั้น มีหลายตอนที่ว่าด้วยความรู้ ซึ่งมีแง่มุมเล็กๆ ที่นำตรีกตรงอย่างยั้ง อันดับแรกในที่นี้คือบทที่ ๗๑ ที่ว่า

- **รู้ว่าไม่รู้ มีคุณนั้ก**
ไม่รู้ว่ามีรู้ เป็นโทษหนัก
รู้ว่าโทษเป็นโทษจึงไร้โทษ
ผู้รู้แจ้งไร้โทษ
เพราะรู้ว่าโทษเป็นโทษ
จึงไร้โทษ

จากชีวิตประจำวันของเรา ถ้าเราสังเกตดีๆ เราจะเห็นได้ว่าเราตัดสินใจหลายเรื่อง ทั้งที่เราไม่แน่ใจว่าเรารู้เรื่องนั้นๆ แค้ไหน หลายครั้งเราโกรธ เราอิจฉา เราดีใจ เราเสียใจ เพราะความคิดเราปรุงแต่งไปเกินเรื่องจริงที่เกิดขึ้น โดยเราลื้มไปว่าเราไม่รู้ เพราะไม่รู้ ว่าไม่รู้ เราจึงทุกข์ บางกรณีสาหัสสากรรจ์ ไม่รู้ว่าไม่รู้ จึงเป็นโทษมาก และเราต้องหมั่น

เห็นโทษนี้เสมอๆ จึงจะค่อยๆ ถอนตัวออกมาจากการทำผิดพลาดในชีวิตเพราะนึกว่าตัวเองรู้ได้ ทุกข์เพราะนึกว่าตัวเองรู้ ทั้งๆ ที่ไม่รู้นี้เป็นโศกนาฏกรรมพื้นฐานของชีวิตคนเราอย่างหนึ่ง และเกิดได้มากกับคนที่นึกว่าตัวเองฉลาด ไม่ว่าจะฉลาดจริงหรือไม่ก็ตาม ฉะนั้น เราจึงต้องตระหนกอยู่ตลอดเวลาว่าเรารู้อะไรจริงๆ จังๆ น้อยมาก โดยเฉพาะเรื่องที่สำคัญในชีวิต เช่น เรื่องสุขทุกข์ในใจตนเอง เรื่องสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ตั้งแต่คนใกล้ชิดที่สุดเป็นต้นไป เมื่อรู้ว่าเราไม่รู้ เราก็จะอ่อนน้อมเป็น ถ่อมตนเป็น ทำให้ระวังและไม่ประมาท รู้จักแสวงหาในเรื่องที่เราขาด ยิ่งการตัดสินใจเรื่องบ้านเรื่องเมือง เรื่องศึกสงคราม หรือโครงการที่เกี่ยวกับคนหมู่มากด้วยแล้ว การตัดสินใจนั้นๆ ให้คุณให้โทษมหาศาลต่อตนและคนอื่น ต้องพร้อมที่จะฟังความจากทุกฝ่าย โดยเฉพาะฝ่ายที่เราไม่เห็นด้วย ถ้านึกอย่างเดียวว่ากูแน่กูเก่ง โอกาสที่จะสร้างนรกให้ตนและคนอื่นในนามของศีลธรรม ความถูกต้อง นโยบาย อำนาจอันชอบธรรม และความดีงามก็เป็นไปได้มาก คนที่เป็นผู้นำบางที่ไม่อยากฟังมาก เพราะทำให้ตัดสินใจยากขึ้น นี่แหละเป็นข้อแตกต่างประการหนึ่งระหว่างผู้นำที่ดีกับผู้นำที่เลว จริงอยู่ที่หน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งของผู้นำคือการตัดสินใจได้เด็ดขาด แต่เด็ดขาดนั้นต้องมาจากปัญญา ไม่ใช่อวิชชา ที่อยากอวดว่ากูเก่ง กูตัดสินใจได้ กูเป็นผู้นำได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกที่เห็นชีวิตคนอื่นเป็นผักเป็นปลา นึกจะฆ่าแกงอย่างไรก็ได้ในนามของความดีงาม โบราณจึงว่าทางไปสู่นรกไปด้วยข้ออ้างทางคุณธรรมเสมอ เพราะที่ไม่รู้ว่าโทษเป็นโทษนั่นเอง

(นอกจากนี้ คุณสมบัติของผู้นำที่แท้ ยังมีอีกหลายประการ ซึ่งสามารถดูในบทที่ว่าด้วย เด็กกับหลักปฏิบัติตามครรลองแห่งเต๋า)

竹
林
清
韻

เต้าและการเข้าถึงเต้า

เต้าเป็นสภาวะธรรมชาติที่เที่ยงแท้ดั้งเดิมที่ปราศจากชื่อ เป็นอยู่ของมันเช่นนั้นเอง ทั้งไร้นิยามและพันตรรกะสามัญ เป็นสภาวะธรรมเหนือโลกสมมติบัญญัติ อธิบายด้วย เหตุผล และสัญญาต่างๆ ที่เราใช้กันอยู่เป็นประจำไม่ได้ เป็นสภาพที่จับให้มันคั่นให้ ตายด้วยตรรกะ หรือความคิดนึกตรึกตรองลำบาก บางครั้งเหมือนจะเข้าใจได้ด้วยการ ไตร่ตรอง แต่แล้วก็เหมือนดินหลุดมือของความคิดไป แต่มันก็ดำรงอยู่อย่างนั้นของมัน ไม่ขาดสาย

โลกของคนทั่วไป เป็นโลกของภาษาและสัญลักษณ์ และเรามักลืมไปว่า ภาษา และสัญลักษณ์ไม่ใช่ความจริง แต่เป็นเพียงสิ่งตัวแทนความจริงเท่านั้น

โดยทั่วไปแล้วสภาวะของปรมัตถธรรมที่เรียกว่าเต้าในที่นี้ นั่น ไม่ได้อยู่นอกเหนือ สัมผัสทั้งหกของคนทั่วไปโดยสิ้นเชิงก็จริง แต่คนทั่วไปที่ไม่ได้สนใจมิตินี้ หรือไม่ได้ฝึก สัมผัสเต้าด้วยใจอย่างจริงจัง จะสัมผัสธรรมสภาวะนี้ทางใจบ้างก็เป็นครั้งคราวเท่านั้น โดยไม่ได้ตั้งใจ แต่เพราะไม่ได้ฝึก ไม่ได้ศึกษา เราจึงไม่รู้ว่านั้นคือธรรมสภาวะที่ควร ค่าแก่การเอาใจใส่อย่างยิ่ง

ตัวอย่างเช่นเราเรียกคนคนหนึ่งว่านาย ก. เขาอาจจะเป็นพี่ เป็นน้อง เป็นพ่อ เป็น เจ้านาย เป็นลูกน้อง และอื่นๆ ได้อีกหลายอย่าง แต่อีกด้านหนึ่งของนาย ก. ก็คือเขาไม่

ได้เป็นอะไรเลย เป็นกลุ่มสสารและพลังงาน หรือกองธาตุธรรมชาติ ไร้ชื่อ ไร้ที่มา ที่มาประชุมรวมกันตามเหตุปัจจัย การที่เขาเป็นนาย ก. เป็นพ่อ เป็นลูก เป็นเจ้านาย เป็นลูกน้อง เป็นนั่นเป็นนี่ เป็นเพียงชื่อสมมติต่างๆ ที่เราตั้งชื่อให้กับกองธาตุนี้

- ชื่อทั้งสามสืบทอดกันมา

เพราะมีช่องว่าง ล้อจึงมีประโยชน์

เผาดินเป็นภาชนะ

เพราะมีช่องว่าง ภาชนะจึงมีประโยชน์

เจาะช่องประตูและหน้าต่าง

เพราะมีช่องว่าง ห้องจึงมีประโยชน์

- ดังนั้น

มีเป็นให้ประโยชน์

ไม่มีไม่เป็นให้คุณ

(บทที่ ๑๑)

เต้าสอนให้เรารู้จักเป็นนาย ก. และรู้ภาวะที่ไม่ใช่ นาย ก. หรือว่างจากความเป็นนาย ก. ด้วยพร้อมๆ กัน นี่คือกุญแจสู่เสรีภาพที่แท้ เสรีภาพจากการเป็นนาย ก. เป็นพ่อ เป็นลูกน้อง เป็นเจ้านาย ฯลฯ เสรีภาพจากการติดยึดติดในการสมมติว่าเป็นนาย ก. และหัวโขน หรือบทบาทต่างๆ ที่เราต้องสวมในโลกสมมติ เราต้องไม่ลืมว่าการเป็นผู้นำ คือการเล่นบทบาทอย่างหนึ่ง ถ้าเราแบกหัวโขนตลอดเวลา เราก็จะหนักมาก เพราะเราลืมนึกกลับไปหาธรรมชาติของการไม่ได้เป็นอะไรเลย อันเป็นยอดของปัญญาในปัญญาทั้งหลาย

ตอนหนึ่งของบทที่ ๑๖ ที่ว่า

- สรรพสิ่งกำเนิดขึ้นมาพร้อมกัน
และต่างก็เดินทางกลับ
สรรพสิ่งเปลี่ยนแปลงหลายหลาก
แล้วทุกสิ่งก็กลับไปหาราก
กลับไปหารากคือกลับไปหาความสงบ
กลับไปสงบคือกลับไปหา**เช่นนั้นเอง**
กลับไปหา**เช่นนั้นเอง**คือกลับไปหา**ธรรมดา**
เห็น**ธรรมดา**คือเกิดปัญญา

หมายความว่าเราสามารถอยู่ในโลกอย่างคนไม่หลงโลกได้ หรืออยู่ในป่ากฏแต่ไม่โดนเขี้ยววุได้ แม้ยังไม่ได้เป็นอริยชน เราก็สามารถเข้าถึงเต๋า หรือปรมาตตสภาวะเป็นครั้งคราวได้ นี่ย่อมช่วยให้เราได้มีโอกาสโง่หัวขึ้นจากความมัวเมาในโลกธรรมได้เป็นครั้งคราวด้วย ย่อมเป็นประโยชน์มหาศาลต่อการมีชีวิตอย่างผาสุก และต่อการเล่นบทผู้นำ และนี่คือความลับอีกประการหนึ่งของการเป็นผู้นำที่แท้ นั่นคือ การรู้จักที่จะไม่เป็นอะไรเลย อย่างน้อยก็ในบางขณะ และถ้าฝึกฝนตนเองอย่างจริงจัง เราก็จะไม่เป็นอะไรเลยได้บ่อยขึ้น ดังนั้น หนทางของผู้นำที่แท้ก็เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับอริยมรรคได้

การเข้าถึงเต๋า

การเข้าถึงเต๋านั้น จากการแปลและศึกษามาทั้งหมดผมสรุปว่า ท่านเสนออยู่สองทางใหญ่ๆ ด้วยกัน ทางหนึ่งคือการเจริญปัญญาและภาวนา ส่วนอีกทางหนึ่งคือการดำเนินชีวิตตามครรลองเต๋า ซึ่งทั้งสองทางนี้จะทำงานเสริมกันและประสานกันตลอด トラบจนกว่าเราจะฝึกฝนจนบรรลุเต๋า ซ้ำมแดนสู่อริยภาพ ทางแรกเน้นไปที่การทำงานด้านในของเราเอง เน้นการหามุมมองที่ไปพ้นสมมติและภาวณาเพื่อความสงบ ส่วนทางที่สองก็คือการเดินตามครรลองของเต๋าที่เน้นหลักปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ตามหลักของ เต็กหรือเต๋อ (ดังจะอธิบายไว้ในบทต่อไป) โดยเต็กก็จะสอดคล้องกับเต๋าด้วย หรือ สมมติลั้จต้องสอดคล้องกับปรมัตถลั้จ หรือหลักเกณฑ์การปฏิบัติของมนุษย์ต้องสอดคล้องกับกฎธรรมชาตินั้นเอง

ดังบทแรกของคัมภีร์เต๋าเต็กเก็ง เสนอกฎแจของการปฏิบัติดังนี้

- *ดังนั้นละอยากอยู่เสมอย่อมเห็นธรรมล้ำลึก
อยากอยู่เสมอเห็นแต่สิ่งปรากฏ*
- *สองสิ่งนี้มาจากต้นกำเนิดเดียวกัน
หากเรียกชื่อคนละอย่าง
แต่ทั้งสองลึกลับซึ่ง
ลึกลับยิ่งกว่าลึกลับซึ่ง
ประตุสู่ธรรมล้ำลึก*

ประการแรกสุดคือ การละความอยาก ถ้าเราฝึกจนละความอยากได้ เราจะเห็นสภาวะธรรมอันละเอียดลึกลับนี้ ตอนเรามีความอยาก เราจะเห็นแค่สิ่งที่มนุษย์สมมติบัญญัติขึ้นเท่านั้น ไม่เห็นสภาวะธรรมที่ลึกไปกว่านั้น

แต่ในตอนสุดท้ายของบทนี้ตัวดกกลับมาบอกว่า ว่ากันถึงที่สุดแล้วทั้งสิ่งสมมุติและเหนือสมมุตินี้ก็คือสิ่งเดียวกัน เป็นเพียงสภาวะธรรม เป็นลัทธิว่าธาตุตามธรรมชาติเป็นอยู่และดำเนินไปอย่างนั้นเองตามเหตุปัจจัยต่างๆ ความข้อนี้เป็นสิ่งละเอียดอ่อนลึกซึ้ง ยากที่จะเห็นได้ แต่นี้เป็นประตูไปสู่การเข้าใจสัจจะแท้ของโลกและชีวิต การตัวดกกลับเช่นนี้ ผมเห็นว่าผู้เขียนฉลาดมากที่จะช่วยให้ผู้ศึกษาเตารู้จักแยกแยะ แต่ก็ให้ไปพ้นการแยกแยะด้วย

วิธีที่จะละความอยากก็คือ “จับข้างตัวใหญ่ให้มัน” ดังปรากฏอยู่ในตอนแรกของบทที่ ๓๒

- จับข้างตัวใหญ่ให้มัน
แล้วโลกจะมาหา
มาหาอย่างไรผมก็ภัย
จะปลอดภัยและสงบสุข

“จับข้างตัวใหญ่ให้มัน” ผมตีความว่าหมายถึงน้อมนำธรรมสภาวะหรือเต๋าที่เราใช้อาศัยอยู่ประจำใจเรา นี้ย่อมต้องหมายถึงการหมั่นเจริญภาวนาให้เห็นธรรมสภาวะให้ชัดเจนเพื่อ “เข้าไปถึงความว่างที่สุด หยั่งไปถึงความสงบที่สุด” เพื่อกลับไปเห็นเช่นนั้นเองและ

กลับไปหา**ธรรมดา** ทั้งนี้โดยการ “รวมขวัญและกายโดยไม่แยกจากหนึ่ง” และ “ควบคุมลมหายใจให้ละเอียดอย่างทารกแรกเกิด” แล้ว “เซ็ดกระจกกล้าลึกให้ผ่องแผ้วไม่ให้หมองมัว” ถ้าพูดภาษาพุทธศาสนานี้ก็คือ การเจริญสมถวิปัสสนานั่นเอง

การจะทำเช่นนี้ได้ต้องมีประสิทธิภาพย่อมต้องรู้จักสำรวจมอินทรีย์เพื่อรักษาพลังชีวิต “ปิดช่อง วัชประตุ ลบคม แก้วปม กรองแสงจ้า” หมายถึงการสำรวจตาหูจมูกลิ้นกายใจและปรับจิตที่ห้วนโหวกบอยๆ ให้เข้าหาความเป็นกลางมากขึ้นตามลำดับ จน “เป็นหนึ่งเดียวกับฝุ่น นี้เรียกว่าเข้าถึงจิตเดิมแท้” เมื่อสำรวจมอินทรีย์ได้ย่อมทำให้ชีวิตมีพลังมากมหาศาล ถ้าปล่อยให้ชีวิตซึ้นลงไปกับการดีใจเสียใจอย่างไม่มีประมาณ แสวงหาความตื่นเต็นทางโลกธรรมให้กับชีวิตตลอดเวลา ชีวิตย่อมหมดบุญเสียพลัง ห้วนโหวกบอย ไม่มีความมั่นคงทางอารมณ์ คนในสังคมสมัยใหม่ น่าสังสารตรงนี้ คือไม่รู้ความลับของการสำรวจมอินทรีย์เอาเลย

อย่างไรก็ตาม เต่าเต็กเก็งได้เตือนเราด้วยว่า การฝึกสมาธิภาวนาอาจจะนำไปสู่อำนาจพิเศษบางอย่างด้วย เช่น การรู้เหตุการณ์ล่วงหน้า เป็นต้น ขอให้ผู้ฝึกอย่าไปหลงใหลกับสิ่งพิเศษเหล่านี้ อันอาจนำไปสู่ความเสื่อมได้ อนึ่งในคัมภีร์เต่าเต็กเก็ง ไม่ได้พูดถึงรายละเอียดของการภาวนา ผมเข้าใจว่า “การนั่งเงียบ” หรือการทำสมาธิแบบจีนนั้นน่าจะมีมานานแล้ว และเป็นสิ่งที่ปฏิบัติอยู่ในหมู่คนตามสายครูบาอาจารย์ต่างๆ ก่อนการจารึกคัมภีร์เต่าเต็กเก็ง โดยสันนิษฐานจากความรู้สึกซึ่งของคำสอนในเต่าเต็กเก็ง น่าจะมาจากปัญญาปฏิบัติของนักภาวนาเหล่านี้ที่จะสมกันมาอย่างต่อเนื่อง คำสอนละเอียดด้านการภาวนาแบบเต่ามีอยู่มากในคัมภีร์ของครูบาอาจารย์เต่าสำนักต่างๆ ผมไม่ได้

ศึกษาด้านนี้อย่างละเอียด เมื่อผมเข้าใจเท่าที่ถึงโดยเทียบเคียงกับคำสอนของฝ่ายพุทธแบบท่านอาจารย์พุทธทาส ผมจึงถือว่าการฝึกสมาธิวิปัสสนาของเรา ถ้าทำถูกต้อง ย่อมเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะนำไปสู่ผลของการเข้าถึงเท่าได้เช่นเดียวกัน ฉะนั้น ท่านที่อ่านหนังสือเล่มนี้แล้ว สนใจด้านการปฏิบัติภาวนา ย่อมสามารถศึกษาได้จากสายปฏิบัติต่างๆ ในประเทศไทย หรือประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งฝ่ายพุทธและฝ่ายเต๋า ที่เหมาะสมกับจริตนิสัยของท่านต่อไป

竹
石
山
画
堂
印

๓. เต็กกับหลักปฏิบัติตามครรลองแห่งเต๋า

ในบทนำผมได้กล่าวถึงลักษณะบางประการของผู้นำที่แท้ไปบ้างแล้ว ในบทนี้ที่ว่าด้วยหลักปฏิบัติของผู้นำตามครรลองแห่งเต๋านั้น จะมีเนื้อหาบางอย่างที่ใกล้เคียงกัน โดยผมถือว่าเป็นการเพิ่มเติมคุณลักษณะของผู้นำเต๋าให้ครอบคลุมมากขึ้นและเน้นไปในหลักปฏิบัติ

ครรลองแห่งเต๋าคืออะไร

เต๋าเต็กแก๊งแบ่งออกเป็นภาค คือ “เต๋า” กับ “เต็ก” และเคยเรียกแยกกันว่า เต๋าแก๊ง และเต็กแก๊ง แต่เนื้อหาของเต๋าและเต็กคละกันอยู่ทั้งสองภาคอย่างแยกกันไม่ออก

“เต๋า” นั้นหมายถึงสภาวะธรรมชาติสูงสุด หรือสภาวะธรรมลึกสุด หรือปรมาตต-สภาวะธรรมตามคติพุทธศาสนาดังกล่าวมาแล้ว ส่วน “เต็ก” หมายถึงหลักปฏิบัติตามกฎธรรมชาติที่สอดคล้องกับธรรมภาวะดังกล่าว “ครรลองที่ยิ่งใหญ่ ย่อมสอดคล้องกับเต๋า” (บทที่ ๒๑)

“เต็ก” บางท่านแปลว่าคุณธรรม แต่เราต้องเข้าใจว่าเป็นหลักคุณธรรมที่มนุษย์บัญญัติขึ้นเองอย่างเข้าใจกฎธรรมชาติ หรือสอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติ

เมื่อคนเราบำเพ็ญเต่าจากด้านใน และเดินตามครรลองเต่าจากการประพฤติปฏิบัติด้านนอก ก็จะก้าวไปสู่การเป็นผู้รู้แจ้งหรือเป็นผู้นำที่แท้

ตัวอย่างเช่น บทที่มีเนื้อหาวาดด้วยแม่น้ำและทะเล ที่ตั้งอยู่ในที่ต่ำ ชาวลัทธิขงจื้อจึงไหลมารวมได้ นี่เป็นความจริงธรรมดาๆ ในธรรมชาติ หรือกฎธรรมชาติอันหนึ่ง แนวทางปฏิบัติของผู้นำก็คือ ให้อ่อนนุ่มถ่อมตนจึงจะเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้ เป็นต้น นี่คือการเดินตามครรลองเต่า

กฎธรรมชาติสำคัญประการหนึ่งที่เป็นแกนกลางของเต๋าเติกเง็กก็คือหลักเรื่องหยิน-หยาง หรือหลักการดำรงอยู่ร่วมกันของคู่ตรงข้ามอย่างสมดุล แม้จะเอ่ยถึงตรงๆ เพียงบทเดียว ที่ว่า “สรรพสิ่งด้านหลังสะพานเงาแดด ด้านหน้ากอดแสงแดด” (บทที่ ๔๒) แต่โดยเนื้อหาแล้ว คำสอนทุกตอนล้วนเป็นเรื่องของการหาสมดุลหยิน-หยางทั้งสิ้น และหยินต้องอยู่เหนือหยางเสมอ

เมื่อรู้จักถึงการใช้หลักดุลยภาพนี้ ทั้งในชีวิตตนและในหมู่ชนได้จะแจ้งเท่าไร ก็จะเป็นผู้นำที่แท้ได้มากเท่านั้น เพราะเท่ากับรู้จักหลักปฏิบัติที่สอดคล้องกับกฎธรรมชาติอย่างกลมกลืนนั่นเอง

หยิน-หยาง

หยิน-หยางนี้เป็นสัญลักษณ์ของธรรมชาติ ทั้งในแง่ของโครงสร้าง และด้านที่เป็นบทบาทหน้าที่หรือลักษณะการทำงานของธรรมชาติ รวมทั้งธรรมชาติของสังคมและ

ปัจเจกบุคคลด้วย ตัวอย่างเช่น

หยิน	หยาง
พระจันทร์	พระอาทิตย์
ฟ้า	ดิน
น้ำ	ไฟ
มืด	สว่าง
ขึ้น	แห้ง
หญิง	ชาย
เข้าข้างใน	ออกข้างนอก
นิ่ง	เคลื่อนไหว
ล่าง	บน
อ่อนโยน	เข้มแข็ง
ยอมรับ	ขัดขืน
รับ	รุก
เสรีภาพ	วินัย

สัญลักษณ์หยิน-หยางของจีนที่เรียกว่าไท่จี (taiji) นั้น ตามหลักโบราณ หยินจะอยู่ข้างบน หยางจะอยู่ข้างล่างเสมอ (ดูรูป) สัญลักษณ์นี้ต้องการจะสื่อกับเราว่า ประการแรก หยินกับหยางเป็นสิ่งที่เสริมกันและกันให้เกิดความสมดุล แม้จะมีลักษณะเหมือนจะตรงกันข้ามกันหรือขัดกัน ทว่าที่จริงแล้วไม่ได้ขัดกัน เช่นในบทที่ ๕๒ มีตอนหนึ่งกล่าวว่า “*รู้จักยอม จึงเข้มแข็ง*” โดยทั่วไปเราเชื่อว่าคนยอมคนคือคนอ่อนแอ แต่เต๋าสอนให้เรามองมุมกลับด้วยเสมอไป ว่าถ้าเข้มแข็งจริงย่อมยอมได้เมื่อควรยอม

ประการที่สอง ในสัญลักษณ์ไท่จีนั้น ในหยินจะมีจุดสว่างของหยาง ในหยางจะมีจุดเงาของหยิน หมายความว่าหยินกับหยางเองก็ไม่ได้แยกกันเด็ดขาด ในหยินย่อมมีหยาง และในหยางย่อมมีหยิน ในผู้ชายก็มีความอ่อนโยนซ่อนอยู่ใน ผู้หญิงก็มีความเข้มแข็งซ่อนอยู่ใน ในจุดอ่อนย่อมมีจุดแข็ง ในจุดแข็งย่อมมีจุดอ่อน

ประการที่สาม ตารางก่อนหน้านี้ไม่ได้ต้องการจะบอกว่าข้างหนึ่งดีกว่าอีกข้างหนึ่ง หยินดีกว่าหยาง หรือหยางดีกว่าหยิน แต่เป็นเรื่องที่ต้องหาความพอดีของสองข้างให้ บรรสานกันอย่างกลมกลืน ในแต่ละบริบท ถ้าข้างใดข้างหนึ่งมากเกินไปย่อมเสียดุล เช่น อ่อนโยนมากเกินไปก็กลายเป็นความอ่อนแอ หรือเข้มแข็งมากเกินไปก็กลายเป็นความแข็งแกร่งดั่ง ในการให้การศึกษ ถ้าเราให้เสรีภาพมากเกินไป ก็จะเป็นการตามใจเด็กให้เสียคนได้ ถ้าใช้วินัยมากเกินไป ก็อาจจะผลักดันเด็กให้กลายเป็นคนเก็บกดและชอบใช้อำนาจได้ เป็นต้น (ดู ตารางข้างล่าง)

หยางพร่อง	หยิน	หยาง	หยินพร่อง
ไม่รู้ผิดรู้ชอบ	ไม่มีไม่เป็น	มีเป็น	ยึดมั่นถือมั่น
ปล่อยปละละเลย	ปล่อยวางเป็น	รับผิดชอบ	แบกภาระ วิตกกังวลเกิน
ทำเลว ไร้ศีล ทำสิ่งเป็นโทษ	ไม่ติดดี ไม่ถือดี	ทำดี ทำประโยชน์ รักษาศีล	อวดดี ติดดี ยกตนข่มท่าน
หึ่งกลางครัน	ไม่ยึดในความสำเร็จ	ทำกิจให้สำเร็จ	บ้างาน เมฆาน
อ่อนแอ	อ่อนโยน	เข้มแข็ง	แข็งแกร่งดั่ง
ตระหนี่ ถิ่นเหนียว	กระหมัดกระหม่อม	แบ่งปันเกื้อกูล	ใจใหญ่เกินตัว
เฉื่อยชา	นิ่ง	เคลื่อนไหว	รุกรน
เชื่อ ไม่ทันคน	ซื่อ	ฉลาด	ฉ้อฉล

หยิน-หยางคู่ที่สำคัญที่สุด : พักอยู่ในโลกของมีเป็นอย่างไรไม่มีไม่เป็น

หยิน-หยางคู่แรกที่ปรากฏในเต๋าเต็กเก็งนั้นอยู่ในบทที่ ๑ และบทที่ ๒ “ละอากอยู่เสมอเห็นธรรมล้าลึก อยากอยู่เสมอเห็นธรรมปรากฏ” และ “แท้จริงแล้ว มีเป็นกับไม่มีไม่เป็นให้กำเนิดกันและกัน”

“ธรรมล้าลึก” ก็คือ “ไม่มีไม่เป็น” ส่วน “ธรรมปรากฏ” ก็คือ “มีเป็น” และบรรทัดต่อมาของบทที่ ๑ ยังกล่าวว่า “สองสิ่งนี้มาจากต้นกำเนิดเดียวกัน หากเรียกชื่อคนละอย่าง”

“ธรรมล้าลึก” คือ สภาวะของธรรมชาติดั้งเดิมที่พ้นสมมติบัญญัติ ไม่มีชื่อเรียก เป็นอยู่อย่างนั้น เป็นธรรมดา หรือความเป็นเช่นนั้นเอง ส่วน “ธรรมปรากฏ” หรือมีเป็น ก็คือ สรรพสิ่งที่ปรากฏ ที่มีชื่อเรียกต่างๆ กันไป ที่เราสมมุติกันว่าเป็นนั่นเป็นนี่ มีนั่นมีนี่ เช่น เป็นแม่เป็นลูก เป็นคนดีคนเลว มีชื่อเสียง เสียชื่อเสียง แต่ต่างกันให้ถึงที่สุดแล้ว ทั้งสองสิ่งนี้เป็นคนละด้านของเหรียญเดียวกัน คือต่างก็เป็นธรรมสภาวะที่ไร้ชื่อ ที่เต๋าเต็กเก็งสมมุติให้เรียกว่า “เต๋า”

เมื่ออยู่ในโลกที่ปรากฏ เราต้องใช้ความมีความเป็นในการดำเนินชีวิตและหน้าท้การทำงาน ขณะเดียวกันสติและปัญญาที่สะสมฝึกฝนมาเรื่องเต๋า ย่อมทำให้เราตระหนักถึงธรรมล้าลึกว่า การเป็นพ่อเป็นแม่ เป็นเจ้านายลูกน้อง ฯลฯ ทั้งหมดนี้เป็นเพียงสมมติ เพราะโลกที่ลึกซึ้งนั้น เราต่างไม่ได้เป็นอะไรทั้งสิ้น

เมื่อใดก็ตามที่เราทรงความสมดุลเช่นนี้ได้ เราก็มีความรับผิดชอบตามบทบาทที่

เป็นกันในโลกสมมติ หรือโลกปรากฏ ขณะเดียวกันก็รู้จักปล่อยวาง ไม่แบกความรับผิดชอบนั้นจนกลายเป็นความวิตกกังวลอันไม่จำเป็น

แต่ถ้าเราปล่อยวางมากเกินไป อยู่กับโลกของการไม่มีไม่เป็นจนลืมโลกสมมติ เราก็จะเสียความรับผิดชอบ กลายเป็นปล่อยปละละเลยไป

ที่กล่าวว่านี่เป็นหยินหยางคู่ที่สำคัญที่สุด ก็เพราะหัวใจของการเป็นผู้หน้าที่แท้ อันต่างจากการเป็นผู้นำทั่วไป ก็อยู่ตรงที่ผู้นำที่แท้รู้ความลับของการอยู่ในโลกสมมติอย่างเหนือสมมติ แม้จะเป็นการชั่วคราว ก็ช่วยให้เป็นอิสระจากหัวโขนต่างๆ ตัวตนต่างๆ หรืออุปาทานต่างๆ ได้ และอิสรภาพที่ตัวเองจึงจะเป็นที่มาของการที่เราจะค่อยๆ พัฒนาหรือบ่มเพาะคุณสมบัติอื่นๆ ให้งอกงามตามมาได้ง่าย ทำให้เรา “ก้าวอย่างบนทางคู่” ในด้านอื่นๆ ได้แนบเนียนยิ่งขึ้นเรื่อยๆ

ถ้าเราถอดหัวโขนไม่เป็น เราก็อาจจะติดอยู่ในมานะทิฐิต่างๆ ด้วย แล้วเราก็ไม่อาจจะเป็นผู้ที่เที่ยงธรรม หนักแน่น ไม่หวั่นไหว ไม่ประมาท และเปี่ยมกรุณาธรรมได้อย่างแท้จริง

ท่อดีแต่ไม่ยึดดี

แต่สอนเราทำสิ่งดีงาม โดยไม่ยึดในความดีความงามนั้นๆ และให้ระวังกับการให้ค่ากับสิ่งที่เป็นความดีและความงามมากเกินไป ในแง่หนึ่ง ที่ว่าไม่ควรไปยึดนั้น ก็เพราะความดี ความงาม ก็ไม่ใช่ความจริงแท้ แต่เป็นเพียงการเปรียบเทียบหรือเป็น

สัมพัทธภาวะ เช่นเดียวกับสิ่งที่เป็นของผู้อื่นๆ เท่านั้น เราสมมุติให้เรียกสิ่งหนึ่งว่าดี ว่างาม ก็เพราะเราสมมุติบางอย่างว่าเลวว่าน่าเกลียดเช่นกัน เช่นเดียวกับยากง่าย ยาวสั้น สูงต่ำ หน้าหลัง เป็นต้น แต่การไม่ยึดในความดีความงามก็ไม่ได้แปลว่าไม่ควรทำความงามความดีเช่นกัน ให้ทำหากแต่ไม่ยึดว่าเป็นของตน และไม่มุ่งจับผิดคนที่ไม่ทำดีอย่างเรา ตรงนี้ถือว่ายาก นอกจากนี้ถ้าเราทำความดีงามเพราะต้องการให้สังคมยกย่อง ความดีงามนั้นก็กลายเป็นความเลวความน่าเกลียดไปได้ เพราะการทำดีของเราอาจเป็นไปเพียงเพื่ออวดคนอื่น หรือยกตนข่มท่าน หรือแม้กระทั่งจับผิดคนอื่น หรือแม้กระทั่งดีใจเล็กๆ ที่คนอื่นทำผิด เพราะจะได้ย้ำถึงความดีของตน ความดีย่อมกลายเป็นความไม่ดีไปด้วยประการฉะนี้

นอกจากว่าการทำให้คุณธรรมต่างๆ เป็นเรื่องใหญ่เกินไป แล้วสังคมจะหน้าไหว้หลังหลอกมากขึ้นแล้ว เรื่องที่เรามักจะนึกไม่ถึงก็คือ การที่สังคมยกย่องคุณธรรมเรื่องไหนมากเกินไป แสดงว่าสังคมกำลังมีปัญหาเรื่องนั้นมาก และขาดความเข้าใจเรื่องที่ดีกว่าคุณธรรมเช่นบทที่ ๑๘

- ละทิ้งแต่ที่ยิ่งใหญ่

มनुषยธรรมและศีลธรรมจึงปรากฏ

ยกย่องความรู้และความฉลาด

หน้าไหว้หลังหลอกจึงปรากฏ

สายเครือญาติห่างไกลในครอบครัวขาดหาย

กตัญญูและเมตตาปราณีจึงปรากฏ

บ้านเมืองลับสนุ่นวาย
 ชุณนางตงฉินจึงปรากฏ

นี่คือการมองในมุมกลับที่อธิบายว่า ถ้าสังคมไหนเรื่องมนุษยธรรมและศีลธรรม กลายเป็นประเด็นสำคัญขึ้นมา แสดงว่าสังคมนั้นขาดมนุษยธรรมและศีลธรรม ทำนองเดียวกันถ้าสังคมไหน ช่วงไหน ต้องพูดถึงประเด็นความกตัญญูและสมานฉันท์ในครอบครัว ก็แสดงว่าความกตัญญูและความสามัคคีขาดหายไป สังคม และเราจะพบว่าหากยุคใด สมัยใด วีรชนคนดี คนกล้า หรือชุณนางตงฉินได้ถูกยกขึ้นมาเป็นคนสำคัญของสังคม นี้ก็จะสามารถสะท้อนสภาพของบ้านเมืองที่ผิดปกติ เดือดร้อนวุ่นวาย ชุณนางข้าราชการ เต็มไปด้วยการฉ้อฉลได้ เลยทำให้คนที่มีชื่อเสียงกลายเป็นคนแปลก คนสำคัญขึ้นมา เพราะไม่เช่นนั้น หากบ้านเมืองสงบสุข คนไม่นิยมการโกงกิน คนที่ไม่โกงกินย่อมเป็นคนปกติธรรมดาในสังคม หรือถ้าสังคมเดินตามเต๋า คุณค่าเหล่านี้ก็ไม่จำเป็นต้องถูกยกขึ้นมาเน้นกัน สอนกันมากเกินไป เพราะเป็นเรื่องธรรมดาๆ ที่คนส่วนมากประพฤติปฏิบัติกันอยู่แล้ว

ในทำนองเดียวกัน การสอนศีลธรรมจรรยาตลอดจนคุณค่าต่างๆ อย่างไม่แยก คายนั้น หรือถ้าทำอย่างไม่ระวัง แม้การสอนศีลธรรมและศาสนาในโรงเรียนก็จะทำให้ คนเสแสร้ง ทำตามผู้อื่นได้ เพื่อให้คนยอมรับ เพื่อเอาหน้าแบบหน้าไหว้หลังหลอก ดีไม่ดีคนที่ชื่อโดยพื้นฐานอยู่แล้วก็อาจปฏิเสธเรื่องศีลธรรมจรรยาเอาเลย

ในทำนองเดียวกัน เรื่องความเก่งหรือความฉลาดก็อาจจัดอยู่ในหัวข้อนี้ได้เช่นกัน ที่เราต้องไม่ยึดติด และเข้าใจกันไปผิดทาง เมื่อผู้อื่นให้คำต่อความฉลาดและความรู้มาก

เกินไป ความเสแสร้งและหน้าไหว้หลังหลอกก็อาจเกิดขึ้นได้ตามมา นี่เกือบจะเป็นสัญลักษณ์ของสังคมทันสมัย ระบบการศึกษาสมัยใหม่เป็นปัจจัยให้คนเป็นเช่นนี้กันมาก ในสังคมปกติตามคติเต๋า คนฉลาดหรือคนที่มีความรู้ก็เป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทหน้าที่ของตนตามปกติ ไม่ต้องเป็นคนพิเศษเกินไป สมัยนี้ทุกคนอยากมีความรู้มากๆ หรือได้ชื่อว่ามีความรู้มากๆ ทำให้คนส่วนมากที่ไม่ได้รับการศึกษาระดับสูงรู้สึกว่าคุณค่าของตนต่ำ คนจึงต้องไขว่คว้าหาการศึกษากันมากมาย บางคนไม่รู้จะทำอะไรในชีวิตก็เรียนต่อไปเรื่อยๆ จนวัยกลางคนก็ยังไม่ว่าตนเองต้องการอะไรกับชีวิตแน่ สังคมไม่ได้เห็นคุณค่าของความรู้อย่างแท้จริง ว่าอะไรคือความรู้ที่แท้ ที่สำคัญ ที่ควรศึกษา หรืออะไรคือความรู้เทียมๆ จอมปลอม และนอกจากนั้นยังไม่เห็นคุณค่าของความรู้ ภูมิปัญญาที่มีอยู่ได้ และพัฒนาได้ในหลากหลายด้วย

ถ้าสังคมให้ค่ากับความฉลาดและความรู้มากเกินไปย่อมเกิดโทษมากมาย โดยเฉพาะความรู้ที่ไม่ได้เป็นหนึ่งเดียวกับ “เต๋า” และ “เด็ก” หรือไม่โยงกับความดี ความงาม ความยุติธรรม และความจริง เพราะจะทำให้ผู้คนหมดความพอใจที่จะเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายตามธรรมชาติ ความรู้และความฉลาดก็จะถูกนำไปใช้อย่างผิดๆ ดังเช่น การศึกษาที่มุ่งผลิตเทคโนโลยีขั้นสูงของสังคมสมัยใหม่

เต๋าเชื่อว่าคนเรามีคุณธรรมอยู่แล้วตามธรรมชาติ ถ้าสังคมไม่ส่งเสริมความละโมภและการแย่งชิงแข่งขัน การเอาวัดเอาเปรียบกันก็จะลดไปเอง คนก็จะอยู่กันแบบมีศีลมีธรรม เมตตากรุณากันตามธรรมชาติธรรมดา

อ่อนโยนและเข้มแข็ง

สมัยที่มีการจารึกหรือเขียนเต่าเต็กเก็งเป็นลายลักษณ์อักษรนั้น นักศึกษาจีนวิทยาหลายท่านเชื่อว่าเป็นยุคที่บ้านเมืองเต็มไปด้วยการรบราฆ่าฟันกันระหว่างรัฐต่างๆ จึงพอจะสันนิษฐานได้ว่า สังคมสมัยนั้นคงยกย่องความเข้มแข็ง หรือคนกล้าหาญ เต่าเต็กเก็งจึงสอนให้มองด้านตรงข้ามด้วย นั่นคือ การเห็นค่าของความอ่อนโยน ดังที่ได้กล่าวไปบ้างแล้ว

ในบทที่ ๗๘ มีการเปรียบผู้นำที่แท้กับน้ำ

- สรรพสิ่งในโลกนี้

ไม่มีอะไรอ่อนโยนและนุ่มนวลเท่าน้ำ
แต่ไม่มีอะไรชนะสิ่งแข็งแกร่งได้ดีเท่าน้ำ

- อ่อนโยนย่อมชนะพละกำลัง

นุ่มนวลย่อมชนะแข็งกระด้าง

คนส่วนมากรู้ความข้อนี้

แต่น้อยคนปฏิบัติตามข้อนี้

อ่อนนุ่มนุ่มนวลย่อมชนะแข็งกระด้าง เหมือนน้ำที่สามารถเซาะหินได้ แต่คนเราปฏิบัติตามหลักเต๋านี้ได้ยาก เพราะอึดตามักกระตุ้นให้เราอยากใหญ่ อยากแข็ง อยากสำคัญ อยากข่มคนอื่น คนที่จะเป็นผู้นำที่แท้ คือพร้อมจะโน้มลงรับสิ่งผิดพลาดที่เกิดขึ้น ทั้งที่ตนร่วมก่อและไม่ได้ร่วมก่อโดยตรง เพื่อนำไปแก้ไขปรับปรุงให้สถานการณ์ดีขึ้น ถ้าจะ

เป็นผู้นำปกครองบ้านเมืองย่อมจะต้องเห็นทุกขสัจของมวลหมู่ประชาชาติ และน้อมรับทุกข์นั้นเหมือนทุกข์ของตน มิฉะนั้น ก็เป็นได้แค่ผู้นำชั้นสวะที่มีอยู่ดาษดื่นในโลกนี้ ทุกยุคทุกสมัย ที่สนใจแต่ความยิ่งใหญ่และสร้างอนุสาวรีย์ให้ตนเองในแบบต่างๆ เท่านั้น

หนักเป็นรากของเบา

“หนักเป็นรากของเบา” ความสำเร็จได้หลากหลายแง่มุม ซึ่งในที่นี้ผมจะตีความในแง่ของการต้องหนักแน่นไว้ก่อน รอบคอบไว้ก่อน หรือการทำตนให้ถึงซึ่งความไม่ประมาททั้งปวง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่เป็ผู้นำที่ต้องมีความรับผิดชอบมาก ยิ่งต้องให้ถึงพร้อมซึ่งความไม่ประมาทเป็นพิเศษ เพราะมันหมายถึงชีวิตของคนอีกมากมาย

มีหลายบทในเต๋าเต็กเก็ง ที่เตือนเอาไว้เรื่องความไม่ประมาท เช่นบทที่ ๒๖

- หนักเป็นรากของเบา

หนึ่งเป็นนายของเคลื่อน

- ดังนั้น

ผู้รู้แจ้งแม้จะเดินทางทั้งวัน

ก็ไม่ห่างจากสัมภาระบนรถลาก

แม้เห็นสิ่งตระการตาน่าดูน่าชม

ก็นิ่งและไม่ตื่นตูม

- ราชาหมีนรฤคึก

จะทำตัวเบากว่าแผ่นดินของตนได้กระไร

ถ้าเบาย่อมเสียวราก

ต้นตมย่อมเสียนาย

บทที่ ๖๙

- นักการทหารกล่าวว่า
ฉันไม่กล้าเป็นเจ้าของบ้าน

ขอเป็นแต่แขกผู้มาเยือน

ฉันไม่กล้ารุกแม่สักคืบ

แต่ขอถอยหนึ่งศอก

- นี้เรียกว่า

เคลื่อนอย่างไม่เคลื่อน

พับแขนเลื้อยอย่างไม่อวดกล้ำ

ติดอาวุธอย่างไร้อาวุธ

รุกอย่างไรปฏิบัติภัย

- ไม่มีอันตรายอะไรจะยิ่งไปกว่าประมาทศัตรู
ประมาทศัตรูเท่ากับเสียสมบัติล้ำค่าไปแล้ว
เมื่อสองกองทัพเผชิญหน้ากันในสนามรบ
ฝ่ายชนะคือฝ่ายที่หนักใจในตอนแรก

ผู้นำที่แท้นั้นเมื่อจะทำงานสำคัญหรือต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่เลวร้าย ย่อมต้องเตรียมพร้อมอย่างที่สุด สามารถวาดภาพเห็นเหตุการณ์ที่ยากที่สุดได้ และก็เตรียมรับมือก่อนที่เรื่องยากนั้นจะเกิดได้ รวมทั้งต้องเป็นไปอย่างไม่มีความวิตกกังวลด้วย หรือไม่ก็ต้องรู้จักแปลความกังวลนั้นให้เป็นแผนงานอย่างรอบคอบ เมื่อทำงานสำคัญ หากประมาทและมองเห็นเป็นเรื่องง่าย ย่อมอันตรายที่สุด สามารถนำหายนะมาใส่ตัวและหมู่คณะได้ ยิ่งคนที่ทำงานสาธารณะ หรือคนที่มีอำนาจเกี่ยวข้องกันคนหมู่มาก เสี่ยงวิพากษ์วิจารณ์ย่อมเป็นเหมือนเสียงสวรรค์ จริงบ้างเท็จบ้าง เราก็เอามากลั่นกรองด้วยวิจรรย์ญาณ เพื่อความไม่ประมาท ถ้ากลัวคำวิพากษ์วิจารณ์ ก็ควรจะเลิกคิดเป็นผู้นำมหาชน ผู้รู้แต่ก่อนเมื่อจะมอบหมายงานให้ใคร ย่อมเลือกคนที่แสดงความหนักอกหนักใจแต่แรก สมดังสาระสำคัญอีกประโยคหนึ่งของเต๋าที่ว่า คนรับปากง่าย ย่อมไม่หาไว้ใจให้ทำงานใหญ่

นอกจากนี้ เรายังสามารถตีความ “หนักเป็นรากของเบา” ได้ว่าหมายถึง ยิ่งคนเห็นเต๋าหรือสภาวะธรรมเหนือสมมุติบัญญัติได้จนเข้าถึงอุเบกขามากเท่าไร ก็จะมีความหนักแน่น สามารถเผชิญกับโลกธรรมต่างๆ อย่างมั่นคงขั้นเท่านั้น และด้วยความไม่ประมาท จึงทำให้ไม่ต้องหนักใจภายหลัง

ส่วน “นิ่งเป็นนายของเคลื่อนไหว” น่าจะหมายถึงการทำตนให้อยู่ในสภาวะของการเจริญสติภาวนา การพึงสร้างสงบในตน เพราะนี่จะเป็นฐานของการทำกิจกรรมต่างๆ ได้ดีมาก

สว่างอย่างไม่เจิดจ้า

หลักปฏิบัติอีกประการหนึ่งของผู้นำแบบเต๋า คือ มีดีแต่ไม่โอวดดี หลักนี้ย้ำหลายตอน ที่เด่นชัดตอนหนึ่งก็คือตอนท้ายของบทที่ ๕๘

- ดั่งนั้น

ผู้รู้แจ้ง

แหลมแต่ไม่ทิ่มแทง

คมแต่ไม่บาด

ตรงแต่ไม่เหยียด

สว่างแต่ไม่เจิดจ้า

คำว่า แหลม คม ตรง และสว่างนี้ย่อมเป็นสัญลักษณ์แทนได้หลายสิ่งหลายอย่างแล้วแต่สถานการณ์ หรือขึ้นอยู่กับบริบทของเร เช่น แหลม อาจหมายถึงความรู้เท่าทันคนอื่น คม อาจหมายถึงสติปัญญา ตรง อาจหมายถึงความซื่อตรง แสงสว่าง อาจหมายถึงวิชาความรู้ แต่สาระก็คือ คนที่เป็นผู้นำที่แท้จริงต้องมีคุณสมบัติเหล่านี้ แต่จะไม่โอวดและไม่ติดยึดในคุณสมบัติเหล่านี้แล้วเกิดความเย่อหยิ่ง และไม่ใช้สิ่งเหล่านี้ทำร้ายคนอื่น สิ่งเหล่านี้ถ้าใช้พอดีก็เป็นคุณ ถ้ามากเกินไปและใช้ผิดก็เป็นโทษได้เช่นกัน

บทเดือนสติในทำนองให้รู้จักความพอดี ไม่ทำอะไรเกินไป แม้แต่เป็นเรื่องดีงาม ยังมีอีกหลายบท ที่เด่นชัดคือบทที่ ๕ ความว่า

- เต็มจนเต็มแล้วควรหยุด
 ลับศาสตราจนคมกริบ
 ย่อมรักษาคมไม่ได้นาน
 ทองและหยกเต็มห้อง
 ย่อมพันวิสัยที่จะป้องกันโจร
 อวดมั่งมีและยศศักดิ์
 หายนะจะตามมา
 เมืองานเสรีจ พึงถอนตัว
 นี่คือนิเวศของฟ้า

ศิลปะแห่งการดำรงชีวิตตามหลักธรรมชาติ คือรู้จักความพอดี แม้แต่เรื่องการทำงาน เมื่อทำพอแล้วต้องรู้จักหยุดในเวลาที่เหมาะสม ไม่ว่าจะทำอะไร คนเราที่หยุดไม่ได้ เพราะความยึดมั่นถือมั่นในงานหรือกิจนั้นๆ มากเกินไป หรือหลงในลาภยศสรรเสริญ อันเป็นผลได้ของกิจนั้น แม้เป็นเรื่องที่ดีงาม ถ้าทำมากเกินไปก็ให้โทษ เช่น ทำงานและการพักผ่อนหย่อนใจเป็นของดี แต่ถ้าทำหรือพักมากเกินไปก็ให้โทษต่อร่างกายจิตใจของตนเอง และอาจส่งผลร้ายต่อคนรอบข้างด้วย เมื่อทำมาหากินเพื่อสร้างเนื้อสร้างตัว สะสมทรัพย์สินและยศศักดิ์ เมื่อถึงเวลาที่ต้องรู้จักพอ มิฉะนั้นด้านอื่นๆ ของชีวิตก็จะยับเยินไม่ได้รับการรดน้ำพรวนดิน ทั้งทรัพย์สิน อำนาจ และชื่อเสียงมักจะทำให้เราเย่อหยิ่ง เมื่อเย่อหยิ่งย่อมนำไปสู่ประมาท และหายนะภัยต่างๆ ย่อมตามมาในที่สุด

บทสุดท้ายของเตาเต็กเก็ง ก็เตือนเรื่องให้ดำรงชีวิตเพื่อประโยชน์สุขของคนอื่น และไม่สะสมมากมายเพื่อตนเอง

- คนดีไม่มีมาก
มีมากไม่ใช่คนดี
คนรู้ไม่ใช่คงแก่เรียน
คงแก่เรียนไม่ใช่รู้
- ผู้รู้แจ้งไม่สะสม
ยิ่งทำเพื่อผู้อื่น ยิ่งมีพอ
ยิ่งให้ผู้อื่น ยิ่งมีมาก
เตาของฟ้าฉันให้คุณ ไม่ให้โทษ
เตาของผู้รู้แจ้งทำ แต่ไม่แข่งขัน

ผู้นำที่แท้แบบเตาคือ คนที่ไว้ใจจักรวาลโดยพื้นฐาน เป็นคนที่มั่นใจในตนเอง อย่างลึกซึ้ง จึงไม่จำเป็นต้องหาความมั่นคงด้วยการสะสมทรัพย์ อำนาจ หรือชื่อเสียง หากดำเนินชีวิตเพื่อทำประโยชน์ตนประโยชน์ท่านให้ถึงพร้อม ฐีสักพออยู่ตลอดเวลา เห็นความจริงของธรรมชาติภายนอกภายในอย่างแจ่มแจ้ง แม้มีความรู้ก็ไม่ข่มคนอื่น แม้มีความสามารถก็ไม่ทำการเพื่อแข่งขันกับใคร

ความรักนำมาซึ่งความกล้าหาญ

- ฉันมีสมบัติล้ำค่าสามสิ่งที่รักษาหวงแหน
สิ่งแรกเรียกว่าความรัก

สิ่งที่สองเรียกว่ากระหมัดกระแหม
สิ่งที่สามเรียกว่าไม่ถือตนเป็นหนึ่งในโลก

- รักนำมาซึ่งความกล้าหาญ

กระหมัดกระแหมนำมาซึ่งการแบ่งปัน
เพราะไม่ถือตนเป็นหนึ่งในโลกจึงได้นำคนที่ควรค่า

- ทุกวันนี้

คนปฏิเสธความรัก แต่ต้องการเป็นคนกล้าหาญ

ไม่รู้จักรกระหมัดกระแหม แต่ต้องการแบ่งปัน

ไม่รู้จักรก่อนน้อมถ่อมตน แต่อยากเป็นผู้นำ

นี่คือทางตาย

- ถ้ารักเมื่อจะรบยอมชนะ

เมื่อปกป้องตนเองยอมพินภัย

ฟ้าจะปกป้องเกือกุลผ่านรัก

ข้างบนนี้มาจากบทที่ ๖๗ สาระคือ ผู้นำแท้ที่เข้าถึงเต้าย่อมมีคุณสมบัติล้ำค่า
อย่างน้อยสามประการ คือ ความกรุณา กระหมัดกระแหม และไม่ถือตนเป็นหนึ่งในโลก

ผู้มีภรรยามีฐานะเป็นเจ้าเรือนย่อมกล้าหาญ เพราะตระหนักถึงธรรมชาติของสรรพสัตว์ว่าต่างเป็นเพื่อนทุกข์ ทุกข์ตนกับทุกข์คนอื่นเสมอกัน ย่อมไม่มีจิตประทุษร้ายใคร ไร้ความเห็นแก่ตัวเป็นพื้นฐาน

คนเช่นนี้ย่อมไม่มีความกลัว เป็นคนกล้าโดยธรรมชาติ ผู้ที่อยากทำประโยชน์เพื่อคนอื่น เพื่อชนหมู่มาก หากไม่มีภรรยามีฐานะเป็นเจ้าเรือน ย่อมยากที่จะทำประโยชน์อย่างจริงจังเท่าได้ เพราะยังแฝงความเห็นแก่ตัวอยู่ อย่างน้อยก็ในระดับที่ละเอียดอ่อน เช่น เห็นแก่อำนาจ หรือต้องการเป็นที่ยอมรับของสังคม คนที่มีภรรยาเปี่ยม ในหัวใจย่อมชนะอุปสรรคต่างๆ ได้ง่ายกว่า เพราะพลังชีวิตสอดคล้องกับพลังกุศลของจักรวาล

ถ้าเราไม่กระหมัดกระแหม ใช้จ่ายทรัพย์และพลังในเรื่องไม่จำเป็นของชีวิตมาก เราย่อมไม่มีอะไรเหลือที่จะเผื่อแผ่ผู้คนและสรรพสัตว์ได้

ดังได้กล่าวแล้วในตอนต้นสุดของความเรียงเรื่องนี้ว่า คนที่อยากเป็นหนึ่งในโลกอยากเป็นผู้นำ ความอยากนั้นย่อมสร้างพลังลรอบตัว เป็นพลังของคนขาดแคลน ผู้คนย่อมรับรู้ได้ คนที่นึกว่าตนเองเป็นเอก เป็นหนึ่ง ย่อมมีความเย่อหยิ่งเป็นพื้นฐาน หลงตัวเอง นึกว่าตนวิเศษกว่าคนอื่น หรือไม่ก็อ่อนน้อมแบบเสแสร้ง ไม่ช้าคนก็จับได้ เป็นที่น่ารังเกียจ ไม่ยอมรับที่จะให้เป็นผู้นำ ถ้ายังไม่สามารถเอาชนะความอยากและความหยิ่งได้ ยังฝืนเดินไปสู่ความเป็นผู้นำ เท่ากับเดินไปสู่ความตาย

ทำอย่างไรไม่ทำ

ในบรรดาคุณธรรมของเต๋าเต็กเก็งนั้น เรื่องทำอย่างไรไม่ทำนี้เป็นประเด็นที่มีผู้กล่าวถึงมากที่สุดเรื่องหนึ่ง เป็นข้อคิดที่สำคัญสำหรับคนที่ต้องการทำประโยชน์เพื่อคนหมู่มาก โดยที่ตัวเองไม่ต้องทุกข์มากโดยไม่จำเป็นด้วย และช่วยให้เป็นผู้นำที่ทำร้ายคนอื่นน้อยลงด้วย นอกจากนั้นแม้คนที่ไม่ได้สนใจมิติลึกลับของเต๋าจนถึงขั้นปรมาตถสัจและภาวนาก็สามารถเอาไปใช้ได้บ้าง ไม่มากก็น้อย ตามกำลังของตน และความหมายก็ไม่ยากเกินกว่าที่จะเข้าใจได้ด้วยตรรกะสามัญ จะว่าไปแล้วทุกบทในเต๋าเต็กเก็งก็สอนเรื่องทำอย่างไรไม่ทำทั้งสิ้น ผมถือว่าทำอย่างไรไม่ทำคือหัวใจของเต็ก

๑. ที่มาของ “ทำอย่างไรไม่ทำ”

เต๋าเต็กเก็ง ถือว่า “ทำอย่างไรไม่ทำ” นี้ เป็นไปตามหลักของธรรมชาติ เหมือนนกรทำงานของเต๋า ดังบทที่ ๓๔ ที่ว่า

- เต้ายิ่งใหญ่กว้างขวาง
ตลอดแถบซ้ายและแถบขวา
- ทำกิจได้ผล ทำการสำเร็จ
แต่ไม่อ้างชื่อว่าเป็นเจ้าของ
สรรพสิ่งเป็นหนี้ชีวิต
แต่ไม่เคยวางตัวเป็นนาย

ลักษณะของเต่าและคนที่เข้าถึงเต่า (ผู้รู้แจ้ง) นั้นคล้ายๆ กัน กล่าวคือ ให้อำนาจโดยไม่ติดยึดติดครอบครองเป็นเจ้าของ ธรรมชาตินั้นให้กำเนิดต่อทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ไม่มีตัวตนเป็นศูนย์กลางที่จะถือว่า นั่นเป็นของเรา นี่เป็นของเรา ผู้เข้าถึงธรรมชาติดีเช่นเดียวกัน ทำการงานอย่างรับผิดชอบให้สำเร็จลุล่วง แต่ไม่ยึดถือว่านั้นเป็นความสำเร็จของตน ดูแลคนที่ฟังดูแล แต่ก็ไม่ได้กำหนดกฎเกณฑ์ แทรกแซงก้าวร้าวการตัดสินใจในชีวิตของคนที่เราดูแล ทุกคนมีกรรมเป็นของตน ทุกคนต้องตัดสินใจเลือกทางชีวิตของตนเอง แม้แต่คนที่เบ้เป็นลูกหรือเป็นศิษย์ของเรา หรือคนในฐานะอื่นที่เราเกื้อกูลมา เขาก็ต้องเลือกเองว่าชีวิตเขาจะเดินไปทางไหน

ผู้นำแบบเต่านี้ย่อมไม่เป็นคนทะเลเยอทะยาน ไม่ต้องการหาความยิ่งใหญ่ให้อัตตาของตน ไม่ต้องการทรัพย์ อำนาจหรือชื่อเสียง เพื่อตัวกู-ของกู คนแบบนี้ย่อมจะเป็นคนที่ทำงานใหญ่ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมได้สำเร็จ เพราะไม่มีตัณหาภิลิมานะของตนเองมากมายมาเป็นเครื่องขัดขวาง คนที่รู้ไม่แจ้งแต่อยากทำงานให้ส่วนรวมอย่างเราๆ ท่านๆ ย่อมสะดุดขาตนเองและสะดุดขาคนอื่นงัดล้มลุกคลุกคลานกันครั้งแล้วครั้งเล่า

- เพราะละเอียดอ่อนอยู่เสมอ

จึงชื่อว่าเป็นสิ่งเล็ก

เพราะไม่เป็นเจ้านายเมื่อสรรพสิ่งหันมาพึ่ง

จึงชื่อว่ายิ่งใหญ่

- ดังนั้น ผู้รู้แจ้ง
ทำงานใหญ่สำเร็จ
เพราะไม่พยายามยิ่งใหญ่
เหตุนี้ท่านจึงทำงานใหญ่ได้สำเร็จ

การเอาธรรมชาติเป็นแบบอย่างให้เราประพฤติปฏิบัตินี้ พุทธชัดเจนอีกครั้งในบทที่ ๕๑ เห็นว่าถ้าผู้นำวางตัวอย่างต่ำ การเคารพนับถือก็เป็นไปตามธรรมชาติ เพราะ “ให้ชีวิตแต่ไม่อ้างสิทธิเป็นเจ้าของ ให้คุณแต่ไม่อ้างบุญคุณ นำโดยไม่ก้าวก่าย” อันที่จริงความคล้ายๆ กันนี้ปรากฏอยู่ในตอนท้ายของบทที่ ๒ ด้วย คือ “สรรพสิ่งปรากฏโดยเขาไม่ต้องริเริ่ม” ซึ่งขัดกับค่านิยมของยุคนี้ ที่ใครๆ ก็อยากได้ชื่อว่าเป็นคนริเริ่มเรื่องนั้นเรื่องนี้ เนื้อความทั้งตอนมีว่า

- ดังนั้น
ผู้รู้แจ้งดำรงอยู่โดยทำอะไรไม่ทำ
สอนอย่างไม่ต้องพูด
สรรพสิ่งปรากฏโดยเขาไม่ต้องริเริ่ม
ให้คุณโดยไม่หวังให้แทนคุณ
บรรลুকิจแต่ไม่ดำรงอยู่ในความสำเร็จนั้น
เพราะไม่ดำรงอยู่ในความสำเร็จนั้น
จึงไม่มีใครแย่งชิงความสำเร็จไปจากเขาได้

๒. หมายนัยของ “ทำอย่างไม่ทำ”

ความหมายหนึ่งของ “ทำอย่างไม่ทำ” คือทำแต่ไม่ติดยึดว่ากูทำ งานนี้ของกู ผลสำเร็จนี้ของกู อีกความหมายหนึ่งก็คือ รู้จักหยุดในเวลาสมควรหยุด รู้จักถอนตัวในเวลาสมควรถอนตัว

- เมื่อท่อนไม้ถูกจำหลัก ชื่อก็ปรากฏ
ชื่อหลากหลายปรากฏ ต้องรู้เวลาหยุด
รู้เวลาหยุดย่อมไร้โทษภัย

(บทที่ ๓๒)

ในบทที่ ๙ ก็กล่าวว่า “เมื่องานการสำเร็จ พึงถอนตัว” เราเห็นคนดีมีฝีมือจำนวนมากไม่น้อยเมื่ออุทิศตนให้งานใดงานหนึ่ง พอถึงเวลาสมควรถอนตัวเพื่อให้ตัวเองเติบโตต่อไป หรือเพื่อให้งานเติบโตต่อไปก็ไม่สามารถถอนตัวได้ ที่ทำไม่ได้ส่วนลึกที่สุดก็มาจากความกลัว กลัวตัวเองจะเสียความมั่นคงอย่างหนึ่ง กับกลัวงานจะออกมาไม่ตัวอย่างที่ตนหวังอย่างหนึ่ง ความกลัวทั้งสองอย่างนี้ล้วนมาจากความยึดมั่นถือมั่นเกินไป กลัวอย่างแรกเกิดจากขาดความมั่นใจในตนเองขั้นพื้นฐาน ไม่กล้าไว้วางใจจักรวาล กลัวอย่างที่สองมาจากยึดมากไปว่างานนี้เป็นงานของเรา ความสำเร็จนี้เป็นความสำเร็จของเรา การไม่ยอมถอนตัว ไม่ยอมหยุดในเวลาสมควรเช่นนี้ มักนำความเสียหายมาเสมอ ที่สำคัญคือ ในที่สุดงานก็ขาดการสืบต่อ และตัวเองก็ไม่ได้ก้าวไปข้างหน้าในแง่ของการเติบโตทั้งในเรื่องการงาน และชีวิตดำเนินใน

นัยที่สามของ “ทำอย่างไม่ทำ” คือ การพร้อมที่จะยับยั้งการกระทำ เพราะยิ่งทำจะยิ่งเสียหาย หรือให้โทษมากกว่าให้คุณ มีตัวอย่างอีกมากในเรื่องการปกครองบ้านเมืองแบบเต๋า เช่นบทที่ ๗๒ ที่ว่า

- เมื่อประชาชนไม่เกรงอำนาจ

อำนาจจึงยิ่งใหญ่

- อย่างงูกรุกเข้าไปในบ้าน

อย่าเพิ่มภาระให้ประชาชน

ถ้าเขาไม่ต้องแบกภาระ

เขาก็จะไม่เป็นภาระ

- ดังนั้น

ผู้รู้ย่อมรู้จักตนแต่ไม่อวดตน

ย่อมเคารพตนแต่ไม่เห็นตนสูงค่า

แม้คำเสี่ยงของบทนี้ เต๋าเต็กเก็งมุ่งสอนนักการเมืองสมัยนั้น แต่จะเห็นว่าเนื้อหาใช้ได้กับผู้นำทุกแบบ คนส่วนมากมักเข้าใจผิดว่ามีอำนาจคือทำให้คนกลัว แท้จริงแล้วอำนาจอยู่ที่คนยอมรับต่างหาก คนทำตามเราเพราะกลัว กับคนทำตามเราเพราะยอมรับ คุณภาพย่อมต่างกันอย่างไม่ต้องสงสัย นัยนี้ของ “ทำอย่างไม่ทำ” คืออย่าทำให้คนอื่นเดือดร้อนทุกข์ยากเพราะเรา หรือป้องกันไม่ให้อื่นก่อความเดือดร้อนขึ้นในชุมชน เมื่อผู้คนเดือดร้อน เรื่องยุ่งยากอื่นๆ ก็ตามมาอย่างไม่สิ้นสุด เป็นการมองในแง่ข้อห้ามข้อควรระวัง

พร้อมกันนั้นก็เปิดโอกาสให้ผู้คนที่ทำกิจต่างๆ ด้วยตัวเอง โดยเราไม่ต้องเข้าไป ก้าวก่ายย้อมดีที่สุดใน ให้เขาพึ่งพาเราทั้งทางวัตถุ สติปัญญา และจิตใจน้อยลงเป็นลำดับ ซึ่งจะเท่ากับว่าช่วยให้เขาเติบโต และเป็นตัวของตัวเองได้มากขึ้นตามลำดับ แน่แน่นอนคนเราต่างก็ต้องพึ่งพากัน แต่ไม่ควรให้การพึ่งพาเป็นภาระของกันและกันมากเกินไป จนฝ่ายหนึ่งอยู่ไม่ได้ถ้าขาดเรา ผู้นำหลายคนมีปัญหาทางจิตใจที่ต้องการให้คนมาพึ่งพา ต้องการให้คนมาห้อมล้อม ถ้าตระหนักว่าเป็นเรื่องสนุกๆ ชั่วครั้งชั่วคราวย่อมไม่เสียหาย แต่ถ้าติดยึดติดมากเกินไปก็เป็นโทษแก่ตนและคนอื่น ผู้นำที่แท้จริงต้องเป็นคนที่มีรู้จักตนเอง และรักตนเองพอที่จะอยู่คนเดียวได้อย่างมีความสุขพอสมควร ถ้าเป็นพ่อแม่ก็ไม่ติดลูกเกินไป ถ้าเป็นครูก็ไม่ติดศิษย์ ถ้าเป็นนายก็ไม่ติดลูกน้อง ถ้าเป็นผู้ปกครองประเทศก็ไม่ติดว่าประชาชนต้องเห็นว่าตนเก่ง ไปไหนก็ต้องมีคนมาแห่แหนต้อนรับ ถ้ามาน้อยก็จิตตก ถ้าแบบนี้ยังไม่ใช้ผู้นำที่แท้จริงตามคติเต๋า

นัยที่สี่ของ “ทำอย่างไม่ทำ” คือ ทำแต่ขณะเรื่องยังเล็ก ทำทีละขั้นละตอน ถ้ามีงานมากก็ทำทีละอย่าง เป็นอย่างๆ ไป แทนที่จะมัวกังวลว่า งานมากมาย งานยาก งานยาวนาน แล้วก็ถูกความวิตกกังวลกัดกร่อน จนหวาดผวา คลองธรรมของเต๋าสอนให้ทำทีละอย่างเป็นขั้นไปตามลำดับ ดังในเต๋าเด็กแก๊ง บทที่ ๖๓ ความว่า

- ทำอย่างไม่ทำ

พยายามอย่างไม่พยายาม

ลึกลับอย่างไร้รส

ทำเล็กให้ใหญ่

ทำน้อยให้มาก

รับเจตนาร้ายด้วยคลองธรรม

แก้เรื่องยากขณะที่ยังง่าย

ทำงานใหญ่ขณะที่ยังเล็ก

- ปัญหายากของโลก

ต้องเริ่มต้นตั้งแต่ยังง่ายอยู่

กิจใหญ่ของโลกต้องเริ่มต้นตั้งแต่ยังเล็กอยู่

- ดังนั้น

ผู้รู้แจ้งไม่พยายามทำการใหญ่

แต่งานใหญ่ต่างก็สำเร็จลงได้

- คนรับปากง่าย

เชื่อใจยาก

ถ้าคิดว่าทุกเรื่องง่าย

ย่อมพบว่าทุกเรื่องยาก

- ผู้รู้แจ้งจึงถือว่าทุกอย่างเป็นเรื่องยาก

เพราะฉะนั้นจึงไม่มีเรื่องที่ยากเกินไป

คนส่วนมากเวลามีงานใหญ่ หรือเจอปัญหาใหญ่จะเป็นกังวล รู้สึกเป็นภาระใหญ่โต ต้องพยายามมาก ต้องทำมากจนวุ่นไปหมด ต้องสร้างกรอบอัตโนมัติขึ้นมาเป็นกำลังหนุน กุศลสำคัญ กุศลกำลังทำงานใหญ่ แม้กรอบนี้จะมีคุณในบางขั้นตอนของการเติบโต

ของชีวิตสำหรับบางคน แต่ในหลายกรณีกรอบนี้เป็นโทษมากกว่าเป็นคุณ สำหรับงานหรือการแก้ปัญหาหนึ่งๆ คลองธรรมเท่านั้นใช้ทำที่อีกแบบหนึ่ง เนื่องจากงานใหญ่ทุกงานประกอบด้วยงานเล็กๆ หลายส่วนประกอบกัน ฉะนั้นตั้งใจดีให้สงบ ทำไปที่ละชิ้น ถ้าเป็นไปได้ให้แบ่งความรับผิดชอบออกไปแล้วคอยติดตาม หนังสือเล่มใหญ่เริ่มด้วยตัวอักษรหนึ่งตัว บ้านหลังใหญ่เริ่มด้วยกระดานหนึ่งแผ่นหรืออิฐหนึ่งก้อน การปฏิบัติที่ยิ่งใหญ่เริ่มจากคนเอาจริงไม่กี่คนประชุมวางแผนด้วยกัน

ที่สำคัญคือต้องมีคนดูแลรายละเอียดเล็กน้อยๆ เพราะเป็นองค์ประกอบที่งานใหญ่จะสำเร็จ และสำคัญกว่านั้นคือกลับมาหาเรื่องความไม่ประมาท อย่าเห็นทุกอย่างเป็นเรื่องง่าย ดังที่กล่าวแล้วว่าคนที่รับปากง่ายย่อมไม่ใช่คนที่น่าไว้วางใจให้ทำงานสำคัญอีกประการหนึ่ง คนที่จะทำงานใหญ่ได้ต้องสามารถคาดเดาปัญหาที่จะเกิดได้ และหาทางแก้ไขก่อน และรู้จักพลิกความกังวลให้เป็นปัญญา คอยแก้ปัญหาตั้งแต่ยังเล็กๆ อยู่ดังได้กล่าวไปข้างแล้ว

ถ้าทำงานด้วยทำที่แบบนี้ งานใหญ่ย่อมสำเร็จได้โดยคนที่ไม่ต้องรู้สึกว่าเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ ไม่ต้องอ้าขาผวาปึก ไม่ต้องขยายอัตตาตัวตน ทุกอย่างเป็นไปอย่างปกติ ธรรมชาติธรรมดา ดังบทที่ ๖๔ ที่ว่า

- *นึ่งย่อมจับง่าย*

ก่อนจะมีลางย่อมเตรียมรับมือง่าย

เพราะย่อมหักง่าย

เล็กย่อมสลายง่าย

- พึ่งจัดการก่อนที่เรื่องจะเกิด
พึ่งจัดระเบียบก่อนที่จะสับสน

- ต้นไม้ใหญ่หลายคนโอบ

งอกจากต้นอ่อนขนาดเท่าเส้นผม

หอคอยใหญ่สูงเก้าชั้น

เริ่มจากดินกองน้อย

เดินทางไกลพันลี้

เริ่มจากก้าวแรก

- ทำย่อมทำลาย

ยึดมั่นย่อมสูญเสี

ดังนั้น

ผู้รู้แจ้งทำอย่างไม่ทำ จึงไม่ทำลาย

ไม่ยึดมั่น จึงไม่สูญเสี

- ผู้คนโดยมาก ทำความเสียหาย

เมื่องานใกล้จะสำเร็จ

ดังนั้นพึงใส่ใจตอนงานใกล้จะเสร็จ

เช่นเดียวกับตอนงานเริ่มต้น

ความเสียหายย่อมจะไม่เกิด

- ดังนั้น ผู้รู้แจ้ง

อยากที่จะไม่อยาก

- ให้ค่ากับสิ่งไร้ค่า
เรียนที่จะไม่เรียน
หันกลับไปหาสิ่งที่คนทั้งหลายละเลย
- ผู้รู้แจ้งช่วยสรรพสิ่งให้เป็นไปตามธรรมชาติ
แต่ไม่ถือสิทธิ์กระทำ

จะเห็นว่าเนื้อความบั้นนี้ต่อจากบทที่แล้ว นอกจากย้ำเรื่องงานใหญ่เริ่มจากเล็ก และให้แก้ปัญหาดังแต่ยังไม่เกิดปัญหาแล้ว ที่สำคัญคือการใส่ใจตอนสุดท้ายให้จบด้วยดี พึงให้ความสำคัญกับตอนจบไม่แพ้หรือยิ่งกว่าตอนเริ่มต้น คนจำนวนมากล้มเหลวในชีวิตเพราะทิ้งกลางคัน หรือทิ้งเพราะหมดแรง หมดกำลังใจตอนใกล้จะจบ

แต่ทั้งหมดนี้ เต้าให้ทำด้วยความไม่ยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นความสำเร็จของตน เป็นผลงานของเรา เพราะถ้ามีความยึดมั่นมากเราจะทำมากเกินไป ทำในสิ่งที่ไม่จำเป็นต้องทำ ทั้งนี้เพียงเพื่อแสดงอัตตาของเราเท่านั้น ทำอย่างนั้นอาจเป็นการทำลายมากกว่าช่วยให้งานสำเร็จ ถ้าทำแบบเต๋าจะถือว่าตนเองไม่ได้เป็นคนทำ แต่เป็นคนเอื้อให้สิ่งต่างๆ ดำเนินไปตามธรรมชาติของเหตุปัจจัยเท่านั้น ตนเองก็เป็นเพียงเหตุปัจจัยหนึ่งเท่านั้น จะทำอย่างนี้ได้ต้องฝึกที่จะเห็นโทษของอำนาจ ชื่อเสียง ความฉลาด และความสำเร็จ ที่คนทั่วไปจะเห็นแต่เป็นคุณถ่ายเดียว กล่าวอีกนัยหนึ่งก็ต้องว่า ถ้ามอบหมายงานไปแล้ว ต้องหาเส้นแบ่งระหว่างการติดตามงานกับการก้าวถอยงาน เส้นแบ่งนี้จะชัดเจนขึ้นตามลำดับถ้าเราค่อยๆ เข้าถึงเต้ามากขึ้น

แต่ถ้าถือว่าคนที่รู้แจ้งจนสามารถ “ดำรงอยู่โดยทำอะไรไม่ทำ” ได้ จึงจะเป็นผู้นำดูแลโลกได้ และการจะเข้าถึงสภาวะนี้ก็ต้องลดตัณหาลงเรื่อยๆ ดังกล่าวไว้ชัดเจนในบทที่ ๔๘ ว่า

- ทำอย่างไรก็ไม่ทำ จึงไม่มีอะไรที่ไม่ได้ทำ
ทำอย่างไรก็ไม่ทำ จึงปกครองโลกได้

ความเป็นผู้นำแบบนี้ย่อมเปิดกว้างให้เพื่อนร่วมงานได้หายใจ ได้ร่วมใช้อำนาจในการตัดสินใจตามความเหมาะสมของแต่ละคน มีที่ทางให้คนเติบโต ถ้าปกครองบ้านเมืองก็ทำให้ราษฎรเป็นตัวของตัวเอง ฟังตนเองได้ ได้พัฒนาวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของตนเอง ไม่คอยฟังรัฐแต่ทำเดี่ยว

ถ้าเราทำงานอย่างเอาจริงเอาจัง แต่เต็มไปด้วยความยึดมั่นถือมั่นในตัวเอง ต้องการแสดงความเก่ง ความเป็นคนดีวิเศษ แสวงหาการยอมรับ ชอบเข้าไปก้าวก่ายเกินพอดี หรือปล่อยให้มือรองเข้ามาใช้อำนาจตนไปก้าวก่ายคนอื่น พอทำงานเสร็จก็หวงความดีความชอบไว้คนเดียว ทั้งๆ ที่เพื่อนร่วมงานเหนื่อยแทบตาย หรือชอบใช้อำนาจบาตรใหญ่อยู่ตลอดเวลา ทั้งที่ไม่จำเป็น ถ้าเป็นแบบนี้ ย่อมไม่ใช่ผู้นำที่แท้ตามแบบของเต๋าทำงานใหญ่ไม่ได้ ปกครองบ้านเมืองไม่ได้

๓. “ทำอย่างไร” ในแง่ของการพูดจา

แต่เด็กก็ให้ความสนใจในเรื่องการพูดจามาก พูดตรงๆ ถึงเรื่องนี้ไว้ถึง ๕ บท เริ่มตั้งแต่บทที่ ๒ ที่ว่า “สอนอย่างไรไม่ต้องพูด” ประโยคนี้มากล่าวซ้ำอีกครั้งในบทที่ ๔๓ นอกจากนี้มีความหมายในแง่สอนโดยการดำรงชีวิตให้ดู ประพฤติปฏิบัติให้ดูแล้ว น่าจะมีความหมายในแง่ว่า การไม่พูดก็เป็นการสอนแบบหนึ่งด้วย เวลาเราพูดนั้นเราต้องใช้ถ้อยคำแทนความเป็นจริง ถ้อยคำเป็นเพียงสัญลักษณ์แทนความเป็นจริงเท่านั้น ไม่สามารถจะสื่อความเป็นจริงได้หมดจด ทั้งผู้รับสารอาจตีความผิดได้อีกด้วย การสอนอย่างไรไม่ต้องพูดนี้มีพลังอย่างยิ่งถ้าใช้อย่างมีสติและจริงใจ โดยคำสอนเรื่องนี้ยังสอดคล้องกับความในบท ๒๓ ที่ว่า “ประหยัดถ้อยคำเป็นวิถีสรรพชาติ”

อย่างไรก็ตาม ต้องระวังไม่ให้สับสนกับการประหยัดถ้อยคำเพื่อเลี่ยงประเด็นและให้คนอื่นตีความที่จะเป็นประโยชน์กับเราเอง ซึ่งต้องถือว่าเป็นความกะล่อนอย่างหนึ่ง คนที่ใช้ชีวิตนี้มักเป็นคนอ่อนแอที่ไม่กล้าเผชิญกับความเป็นจริง หรือเป็นคนต้องการเอาเปรียบอย่างแยบยล

ถ้าเราประหยัดถ้อยคำ ตั้งสติ ไม่พูดออกไปเพราะตณหา มานะ ทิฐิตันให้พูด รอจังหวะดีๆ คำพูดเหมาะๆ อาจจะปรากฏขึ้นในใจ ยิ่งคนทำงานหรืออยู่ใกล้ชิดกัน เรา จะยิ่งเห็นเรื่องนี้ชัด เพราะคนใกล้ชิดกัน อัดตาชนกันได้บ่อยๆ คำพูดเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งที่อัดตาจะใช้เอาชนะคะคานกัน ฉะนั้นแต่จึงเตือนให้เราระวังวาจา

ในบทสุดท้าย เต่าเต็กเก็งเตือนเราตบท้ายว่า “คำจริงไม่หวาน คำหวานไม่จริง” นี่เป็นการเตือนที่สำคัญยิ่ง เพราะคนเรามักชอบคำหวาน และไม่ชอบคำติ นี่ย่อมทำให้เราตามอดเหตุหนวกและนำไปสู่ใจบอด จมอยู่กับมานะทิฐิของตนเอง ไม่อาจแก้ไขข้อบกพร่องตนเองได้ เพื่อนที่ดีย่อมเป็นเสมือนกระจกสะท้อนภาพที่เป็นจริงของเรา แม้สิ่งที่เราไม่ยอมมองเห็น ยิ่งถ้าเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ เป็นผู้นำที่มีความรับผิดชอบมาก คบแต่คนที่ไม่กล้าติเรา โอกาสจะผิดพลาดในชีวิตย่อมมหาศาล ยิ่งถ้าเป็นบุคคลสาธารณะ มีอำนาจรับผิดชอบมากมาย แล้วไม่สามารถรับคำวิจารณ์ของประชาชนได้ ต้องถือว่าเป็นคนปัญญามืดบอดโดยแท้ ย่อมมีแต่ำนำตนและคนอื่นไปสู่หายนะ แง่มุมหนึ่งที่จะวัดว่าใครเป็นผู้นำที่แท้แค่ไหนย่อมวัดกันที่ว่าคุณที่เขาคบรอบๆ ตัว กล่าววิพากษ์วิจารณ์เขาตรงไปตรงมาเพียงไหน แต่นี่เป็นคลองธรรมที่เดินยากมาก ต้องฝึกฝนที่จิตใจตนเองประการหนึ่ง ต้องมีหุมุคะณะที่เข้มแข็งประการหนึ่ง และต้องเข้าถึงความที่เราไม่เป็นอะไรเลยอีกประการหนึ่ง

竹
子
画
三
川

บทตาม : วิถีอมตะสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

สังคมไทยและสังคมโลกเกิดวิกฤติผู้นำมายาวนาน เราขาดแคลนผู้นำที่แท้อย่างยิ่งทุกวงการ ยิ่งเราต้องการสังคมที่เป็นประชาธิปไตยมากเท่าไร เรายิ่งต้องการผู้นำที่แท้มากขึ้นเท่านั้น เพราะแก่นแท้ของประชาธิปไตยคือการมีส่วนร่วมของประชาชน และแก่นของผู้นำที่แท้คือการนำแบบมีส่วนร่วม จากมุมมองของเต๋า การนำและการมีส่วนร่วมเป็นคนละด้านของเหรียญเดียวกัน

ผู้นำที่แท้คือคนที่ดูแลชีวิตภายในของตนเองพร้อมๆ กับดูแลโลก

คือคนที่พัฒนาปัจเจกภาพของตนให้่องงามเพื่อนำสิ่งที่ดีที่สุดของตนออกมาปรับใช้โลก

คือนักบรุษสายรุ้งผู้เดินกระหนบไหล่กับเงิน ชื่อเสียง และอำนาจโดยไม่ขายตัว

คือโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญพุทธะภายในให้่องงามโดยทำงานเพื่อความเป็นธรรมและยังยืนของโลก

คือคนที่เข้าใจทุกขสัจทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและโครงสร้างอันอยู่ติธรรมของสังคมปัจจุบัน

คือคนที่ทำงานเพื่อเปลี่ยนโครงสร้างจิตสำนึกตนเองและโครงสร้างสังคมไปพร้อมๆ กัน

คือคนที่รู้จักถ่วงถ่วงไปกับจังหวะของจักรวาลเพื่อค้นให้พบศักยภาพภายในของตน

คือคนที่ค้นพบตำแหน่งแหล่งที่ของตนในจักรวาลและนำศักยภาพที่ค้นพบออกมา
มารับใช้สรรพสัตว์

คือคนที่พร้อมจะเบาอย่างปุยนุ่นและหนักอย่างหินผา

คือคนที่พร้อมจะแหลมตั้งปลายเข็มและทุ้งตั้งปลายสาก

คือคนที่พร้อมจะร้อนตั้งไฟและเย็นตั้งน้ำ

คือคนที่พร้อมจะบาดตั้งคมมีดและที่อดั่งสันมีด

คือคนที่พร้อมจะเลือกข้างและเห็นคุณและประโยชน์ของฝ่ายที่ตนไม่เลือก

คือคนที่พร้อมจะไม่เลือกข้างและเห็นประโยชน์สุขของทุกฝ่าย

คือคนที่บรรสานทางแห่งการบรรลุธรรมและรับใช้สรรพชีวิตให้เป็นทางเดียวกัน

คือคนที่อ่อนน้อมพร้อมจะค้อมคารวะและกล้าหาญของอาจพร้อมผจญศึก

ผู้นำที่แท้คือเราท่านทุกคนที่พร้อมจะเรียนรู้และเลือกก้าวอย่างบนทางคู่อันอมตะ

竹之清
丁巳年
月

หนังสืออ่านประกอบที่สำคัญ

ภาษาไทย

พุทธทาส. *ธรรมกับสัญชาตญาณ*. ธรรมทานมูลนิธิ ไชยา.

พุทธทาส. “ปมเชื่อง: บททดลองทำเสนอดำด้วยจิตวิเคราะห์แบบพุทธ” *ปาจารย์สาร*. ๒๕๒๗.

ประชา หุตานุวัตร (แปลและเรียบเรียง). *ผู้นำที่แท้ มรรควิธีของเล่าจื้อ*. สำนักพิมพ์สวนเงิน
มีมาร่วมกับเสมสิกขาลัย, ๒๕๔๘.

ปกรณ์ ลิ้มปณฺสรณ์ (แปล). *คัมภีร์เต๋าของเหลาจื้อ*. สำนักพิมพ์สร้างสรรค์บุคลิก, ๒๕๕๓.

โชติช่วง นาดอน (แปล). *คัมภีร์เต๋าเต็กเก็ง (เหลาจื้อ รจนา)*. สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๓๗.

พจนา จันทรสันติ (แปลและเรียบเรียง). *วิถีแห่งเต๋า*. สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๓๓.

ส. ศิวรักษ์ (แปล). *มนุษย์ที่แท้*. สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๒๕.

ภาษาอังกฤษ

Addis, Stephen & Lombado, Stanley. *Tao Te Ching*. Indianapolis: Hackett Publishing Company, 1993.

Feng, Gia-Fu & English, Jane. *Lao Tzu: Tao Te Ching*. New York: Vintage Books, 1989.

Henricks, Robert G. *Te-Tao Ching: Lao-tzi*. New York: Random House, 1989.

Lau, D.C. *Tao Te Ching: A Bilingual Edition*. Hong Kong: The Chinese University Press, 2001.

Waley, Arthur. *The Way and Its Power: The Tao Te Ching and its place in Chinese thought*. London: George Allen and Unwin Ltd., 1987.

Wilhelm, Richard. *Tao Te Ching: Lao Tzu*. London: Penguin Arkana, 1989.